

JORNADES DE XARXES D'INVESTIGACIÓ EN DOCÈNCIA UNIVERSITÀRIA

La participació i el compromís de la comunitat universitària

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

ISBN: 978-84-695-2877-8

JORNADAS DE REDES DE INVESTIGACIÓN EN DOCENCIA UNIVERSITARIA

La participación y el compromiso de la comunidad universitaria

Coordinadores

María Teresa Tortosa Ybáñez

José Daniel Álvarez Teruel

Neus Pellín Buades

© **Del texto: los autores**

© **De esta edición:**

Universidad de Alicante

Vicerrectorado de Estudios, Formación y Calidad

Instituto de Ciencias de la Educación (ICE)

ISBN: 978-84-695-2877-8

Revisión y maquetación: Neus Pellín Buades

INTRODUCCIÓN.....	1
TEMA 1: LA PARTICIPACIÓN DE LA COMUNIDAD UNIVERSITARIA EN EL SEGUIMIENTO DE LAS TITULACIONES	
1. ASIGNATURAS BÁSICAS DE CIENCIAS DE LA SALUD.....	4
A. ANGULO JEREZ; E. AUSÓ MONREAL; N. CUENCA NAVARRO; G. ESQUIVA SOBRINO; L. FERNÁNDEZ SÁNCHEZ; J. V. GARCÍA VELASCO; M. V. GÓMEZ VICENTE; E. GONZÁLEZ RODRÍGUEZ; P. LAX ZAPATA ; S. SORIANO ÚBEDA	
2. LA ACCIÓN TUTORIAL EN LA DOCENCIA PRESENCIAL DE LA FACULTAD DE DERECHO.....	22
M. B. RIZO GÓMEZ; M. ALMODÓVAR IÑESTA, F. BALLESTER LAGUNA, C. BERENGUER ALBALADEJO, C. DURÁN SILVA, E. IÑESTA PASTOR; P. IÑIGUEZ ORTEGA, H. PAYÁ RIQUELME Y A. RIBES RIBES	
3. ANÁLISIS DE LAS ESTRATEGIAS HACIA LA BÚSQUDA DE EMPLEO DE LOS ESTUDIANTES UNIVERSITARIOS.....	37
R. SURIÁ MARTÍNEZ; J. REBOLLO ALONSO; A. ROSSER LIMIÑANA; E. VILLEGAS CASTRILLO	
4. ¿PERCIBEN UN FUTURO PROFESIONAL EXITOSO LOS ESTUDIANTES UNIVERSITARIOS TRAS TERMINAR SUS ESTUDIOS?.....	48
R. SURIÁ MARTÍNEZ; A. ROSSER LIMIÑANA; E. VILLEGAS CASTRILLO; J. REBOLLO ALONSO	
5. MÁSTER UNIVERSITARIO EN PREVENCIÓN DE RIESGOS LABORALES POR LA UNIVERSIDAD DE ALICANTE ADAPTADO AL EEES.....	59
P. VARÓ GALVAÑ; A. MÁRQUEZ RUIZ; P. BENAVIDEZ; L. BLANCO BARTOLOMÉ; F. BROCAL FERNÁNDEZ; J. A. FÉRRIZ PAPI; A. GÓMEZ-BERNABEU; M. MARTÍN LLAGUNO; M. ORTUÑO SÁNCHEZ; E. RONDA PÉREZ; I. SENTANA GADEA; P. VICENTE JUAN; C. VIQUEIRA PÉREZ	
6. MOTIVACIÓN Y EXPECTATIVAS DE LOS ESTUDIANTES UNIVERSITARIOS SOBRE SU CARRERA UNIVERSITARIA.....	74
R. SURIÁ MARTÍNEZ; E. VILLEGAS CASTRILLO; A. ROSSER LIMIÑANA; J. REBOLLO ALONSO	
7. LA RATIO (ALUMNOS/GRUPO) IMPORTA?.....	83
A. CAMPO BAGATIN, M. S. YEBRA CALLEJA, A. HERNÁNDEZ PRADOS, A. MARCO TOBARRA, S. GALLEGO RICO, M. ORTUÑO SÁNCHEZ, I. NEGUERUELA DÍEZ, M. L. ÁLVAREZ LÓPEZ, D. I. MÉNDEZ ALCARAZ, J. C. MORENO MARÍN.	
8. PROPUESTAS DE INTERVENCIÓN PARA FAVORECER LA INTEGRACIÓN DE LA EVALUACIÓN POR COMPETENCIAS EN LAS TITULACIONES DE GRADO.....	93
M. J. GARCÍA-SANPEDRO; P. MUNUERA GÓMEZ; M. ARIÑO ALTUNA	
9. INTEGRACIÓN DE LAS COMPETENCIAS EN TITULACIONES DE GRADO ADAPTADAS AL EEES: RESULTADOS DE UN ESTUDIO.....	103
C. RAMOS FEIJÓO; M ^a J. GARCÍA-SANPEDRO; J. LORENZO GARCÍA; M. ARIÑO ALTUNA; P. MUNUERA GÓMEZ	
10. NECESIDADES DETECTADAS EN EL SEGUIMIENTO DE TRES TITULACIONES CIENTÍFICO-TECNOLÓGICAS.....	117
P. A. GENOVESE; M. J. GARCÍA-SANPEDRO	
11. LA INNOVACIÓN DOCENTE UNIVERSITARIA EN EL ÁMBITO DE LA SOCIEDAD DEL CONOCIMIENTO.....	129
A. ASEÑI MERÁS	
12. SEGUIMIENTO DE LOS RESULTADOS DEL GRADO DE INGENIERO DEL MEDIO NATURAL DE LA UNIVERSIDAD POLITÉCNICA DE MADRID.....	140
C. MOLLEDA, E. MANRIQUE, A. SAN JOSÉ, G. MARTÍN, E. SADORNIL, A. CASTELLANOS, P. GALÁN, M. GÉNOVA, C. LÓPEZ, A. MARTÍNEZ, T. MONTORO, J. E. SAA, C. SOLDEVILLA, A. VIVAR.	
13. RESULTADOS IMPLANTACIÓN PRIMER CURSO NUEVO GRADO EN INGENIERÍA MULTIMEDIA.....	151
M. J. CASTEL DE HARO; V. MIGALLÓN GOMIS; R. SATORRE CUERDA; L. TORTOSA ANDREU; C. VILLAGRÁ ARNEDEO, A. GARRIDO ALENDA; P. MARTÍNEZ BARCO; P. PERNÍAS PECO, F. BROTONS MOLINERO, J. ESCLAPES JOVER, A. MÁRQUEZ RUIZ, E. COLOMINA CLIMENT	
14. SEGUIMIENTO DE LAS MATERIAS BÁSICAS DE FÍSICA EN LAS TITULACIONES DE INGENIERÍA.....	166
P. G. BENAVIDEZ; M. L. ÁLVAREZ LÓPEZ; A. BELÉNDEZ VÁZQUEZ; T. BELÉNDEZ VÁZQUEZ; S. GALLEGO RICO; S. HEREDIA AVALOS; A. HERNÁNDEZ PRADOS; A. MARCO TOBARRA; J. J. RODES ROCA; J. L. ROSA HERRANZ; A. SEVA FOLLANA; M. S. YEBRA CALLEJA	
15. EL COMPROMISO DE LA COMUNIDAD UNIVERSITARIA CON LA ORIENTACIÓN PARA LA VIDA DEL ALUMNADO. NECESIDADES Y REALIDADES.....	176
J.M. PAREJA SALINAS, M. T. TORTOSA YBÁÑEZ, J. FRANCÉS HERRERA, N. PELLÍN BUADES, C. GRAU DEVEVA	
16. QUALITAT A COST ZERO? L'ANÀLISI DE LA QUALITAT DELS ESTUDIS UNIVERSITARIS: EXEMPLES CONCRETS.....	189
M. À. FRANCÉS DÍEZ; F. J. JOVER; G. GARCÍA ATIÉNZAR	

17. ELABORATING TEACHING GUIDES FOR THE THIRD YEAR OF THE ENGLISH STUDIES DEGREE.....	204
T. MORELL MOLL; M. ALESON CARBONELL & C. A. BELLIS	
18. SEGUIMIENTO EN EL GRADO EN TURISMO: RESULTADOS Y PROPUESTAS DE MEJORA.....	218
J.R. VALERO ESCANDELL; R. EVANGELIO LLORCA; M. LLORET LLINARES; M.P. SUCH CLIMENT Y R.FUENTES PASCUAL	
19. LA COMUNIDAD UNIVERSITARIA COMO SUSTRATO DOCENTE Y DE INVESTIGACIÓN EN “MACRO-ESTUDIOS” OBSERVACIONALES.....	232
JL ALLOZA Y GASCÓN-MOLINS (1), J FORMIGÓS BOLEA (2)	
TEMA 2: COORDINACIÓN DOCENTE	
20. ENCUESTAS PARA LA VALORACIÓN DE LA PLATAFORMA MOODLE POR PARTE DEL ALUMNADO.....	244
D. ALONSO VELASCO, F. ALONSO VALDÉS, A. BAEZA CARRATALÁ, R. J. CHINCHILLA CRUZ, F. FOUBELO GARCÍA, M ^a C. GÓMEZ LUCAS, J. C. GONZÁLEZ GÓMEZ, A. GUIJARRO PASTOR, D. GUIJARRO ESPÍ, G. GUILLENA TOWNLEY, I. M. PASTOR BEVIÁ, D. J. RAMÓN DANGLA, J. M. SANSANO GIL Y B. MACIÁ RUIZ.	
21. UNA REFLEXIÓN SOBRE LA DOCENCIA Y EL PLAN DE ACCIÓN TUTORIAL.....	259
P. MONTERO GARCÍA-NOBLEJAS	
22. COORDINACIÓN DOCENTE DE ASIGNATURAS DE CARÁCTER METODOLÓGICO EN EL GRADO DE PSICOLOGÍA.....	270
A. CABALLER MIEDES; A. ALARCÓN AGUILAR; M. J. CALERO MARTÍNEZ, A. RANGEL GASCÓ	
23. PARTICIPACIÓN Y COMPROMISO DE LA FACULTAD DE CIENCIAS EN LA INSERCIÓN LABORAL DE LOS EGRESADOS.....	279
R. M ^a . MARTÍNEZ-ESPINOSA; N. GRANÉ TERUEL; ANDREU BONET; J. M. SEMPERE; L. GRAS; D. GUIJARRO; M ^a D. MOLINA VILA; M ^a T. CABALLERO; F. GIMÉNEZ; J. C. CAÑEVERAS	
24. EVALUACIÓN Y SEGUIMIENTO DE ASIGNATURAS DEL PRIMER CURSO DEL GRADO EN INGENIERÍA QUÍMICA.....	292
J.C. GARCIA-QUESADA; I. ARACIL; A. FONT; J. MOLTÓ; M. ORTUÑO; V. PÉREZ; M. J. PUJOL; M. D. SAQUETE	
25. EVALUACIÓN Y SEGUIMIENTO DE ASIGNATURAS DEL SEGUNDO CURSO DEL GRADO EN INGENIERÍA QUÍMICA.....	307
J.C. GARCIA-QUESADA; F. CANDELAS; M.A.CASTRO; G. GUILLENA; B. MACIÁ; J.A.MARTIN; I. SENTANA	
26. ESTUDIO SOBRE LA ADAPTACIÓN DE ASIGNATURAS DEL TERCER CURSO DEL GRADO EN INGENIERÍA QUÍMICA EN EL MARCO DEL EEES.....	319
J.C. GARCÍA QUESADA; F. GÓMEZ RICO; A. GÓMEZ; A. MARCILLA; J. MOLTÓ; M. M. OLAYA	
27. MÁS VALE PREVENIR QUE CURAR: COORDINACIÓN DOCENTE ENTRE ASIGNATURAS DE TRADUCCIÓN ECONÓMICA Y LENGUA ESPAÑOLA.....	334
D. GALLEGO HERNÁNDEZ; E. BARRAJÓN LÓPEZ	
28. USO DE LA HERRAMIENTA “GRUPOS DE TRABAJO” PARA LA COORDINACIÓN DOCENTE.....	347
C. FERNÁNDEZ VERDÚ; J. VALLS GONZÁLEZ; M.L. CALLEJO DE LA VEGA; S. LLINARES CISCAR	
29. MEJORA DE LA RELACIÓN ENTRE PRÁCTICAS DE LABORATORIO Y TEORÍA: APLICACIÓN A UN CASO PRÁCTICO.....	358
E. HERRERO, V. MONTIEL, V. CLIMENT, C. M. SÁNCHEZ-SÁNCHEZ, M. GÓMEZ-MINGOT, S. CHUMILLAS, A. GOMIS.	
30. DESARROLLO DE GUÍAS DOCENTES DE ASIGNATURAS DEL ÁREA DE INGENIERÍA HIDRÁULICA (GRADO INGENIERÍA CIVIL).....	371
M. JOVER SMET; M.A. PARDO PICAZO; A. TRAPOTE JAUME; J. VALDÉS-ABELLÁN.	
31. EXPERIENCIAS EN COORDINACIÓN DOCENTE DE TITULACIONES DE INGENIERÍA INFORMÁTICA, MULTIMEDIA Y DE IMAGEN Y SONIDO.....	384
J. GARCÍA, J. AZORÍN, A. JIMENO, H. MORA, V. MORELLI, S. ORTS, M.L PERTEGAL, F.A. PUJOL, J.L. SÁNCHEZ, J.A. SERRA	
32. PROTO-COL. RED DE TRABAJO COLABORATIVO EN PROTOCOLO Y GESTIÓN DE EVENTOS (2010-2012).....	397
C. CAMPILLO ALHAMA; A. HERNÁNDEZ RUIZ; E. BERNAD MONFERRER; C. FERNÁNDEZ FERNÁNDEZ	
33. PROPUESTA METODOLÓGICA PARA LA INTERDISCIPLINARIEDAD EN LA DOCENCIA JURÍDICA.....	412
S. RUIZ DE LA CUESTA FERNÁNDEZ	
34. EL TREBALL EN EQUIPS DOCENTS: POSSIBILITATS, LÍMITS I REPTES.....	421
A. ESCOFET ROIG, F. CORTÉS IZQUIERDO, M. FREIXA NIELLA, M. GÓMEZ SERRA	

35. BIOMATERIALES EN EL MASTER DE CIENCIA DE MATERIALES.....	439
J. NARCISO; P. NARCISO; C. NARCISO; M. SANCHIS; I.E. MONJE; J.M. FERRI; M.A. SERRA; E. LOUIS; J.M. MOLINA	
36. RED INTERUNIVERSITARIA DE INVESTIGACIÓN MUSICAL: ESPAÑA, ECUADOR, CHILE Y BOLIVIA.....	455
S. SARFSON; R. MADRID	
37. EXPERIENCIA INTERDISCIPLINAR PARA LA COORDINACIÓN DOCENTE DE TERCER CURSO DE GRADO EN ÓPTICA Y OPTOMETRÍA.....	464
M.T. CABALLERO CABALLERO; J. BELLOT BERNABÉ; P. CACHO MARTÍNEZ; D. DE FEZ SÁIZ; B. DOMÉNECH AMIGOT; A. GARCÍA MUÑOZ; C. ILLUECA CONTRI; L.E. MARTÍNEZ MARTÍNEZ; M. M. SEGUÍ CRESPO; C. VÁZQUEZ FERRI.	
38. GUÍA PRACTICUM GRADO DE ENFERMERÍA. COORDINACIÓN E INTERRELACIÓN DE GRUPOS EXPERTOS.....	474
A. SANJUÁN QUILES; EM. GABALDÓN BRAVO; M. LILLO CRESPO; A. PEÑA RODRÍGUEZ; J. PERPIÑA GALVAÑ; M.L.VELASCO ÁLVAREZ; JM. DOMÍNGUEZ SANTAMARIA; M.N. FERRER GALLARDO	
39. REFLEXIONES SOBRE LA COORDINACIÓN DOCENTE EN EL GRADO EN DERECHO.....	486
F. FERRANDO GARCÍA, F. GÓMEZ MANRESA, M. NAVARRO EGEA	
40. SEGUIMIENTO DE LAS MATERIAS BÁSICAS DE FÍSICA EN LAS TITULACIONES DE ARQUITECTURA E INGENIERÍA.....	496
E. M. CALZADO ESTEPA; A. CAMPO BAGATIN; A. MARCO TABARRA; A. MÁRQUEZ RUIZ; D. MÉNDEZ ALCARAZ; J. C. MORENO MARÍN; I. NEGUERUELA DÍEZ; C. NEIPP LÓPEZ; M. ORTUÑO SÁNCHEZ; M. PÉREZ MOLINA; J.M. TORREJÓN VÁZQUEZ; J. VERA GUARINOS	
41. UNA REVISIÓN SOBRE EL TRABAJO AUTÓNOMO EN LOS GRADOS: PARÁMETROS DE EVALUACIÓN E INDICADORES.....	506
A. LLEDÓ; FJ. SÁNCHEZ MARÍN; G. LORENZO LLEDÓ; M. SOGORB DEVESEA; M T. PERANDONES GONZÁLEZ; FJ. FERNÁNDEZ LÓPEZ ; R. ROIG VILA; MI. LAGUNA SEGOVIA; N. RIERA MOLINA; M. CAMÚS SAN JUAN; M.A. BERENGUER CARRUANA.	
42. COORDINACIÓN ENTRE PSICOMETRÍA, EVALUACIÓN Y DIAGNÓSTICO PSICOLÓGICO Y MÉTODOS Y TÉCNICAS DE INVESTIGACIÓN.....	520
A. ALARCÓN AGUILAR; M. MORO IPOLA; A. CABALLER MIEDES	
43. MEMORIA DE LA RED DE COORDINACIÓN DEL SEGUNDO CURSO DEL GRADO EN INGENIERÍA MULTIMEDIA.....	530
S.VÁZQUEZ PÉREZ; P. A. PERNÍAS PECO; M. DAVIA ARACIL; J. GARCÍA RODRÍGUEZ; F. MACIÁ PÉREZ; D. MARCOS JORQUERA; S. MARINI; M. L. MICÓ ANDRÉS; F. DE BORJA NAVARRO COLORADO; E. SAQUETE BORÓ	
44. COORDINACIÓN DOCENTE EN LAS ASIGNATURAS DE QUÍMICA FÍSICA: LA FIGURA DEL “ASISTENTE EN DOCENCIA” (AD).....	540
D. MONLLOR-SATOCA, N. GUIJARRO, T. LANA-VILLARREAL, P. BONETE, R. GÓMEZ	
45. IMPLANTACIÓN PROGRESIVA DE LAS TITULACIONES DE TELECOMUNICACIONES EN LA UNIVERSIDAD DE ALICANTE.....	556
C. PASCUAL VILLALOBOS; M. L. ÁLVAREZ LÓPEZ; A. BELÉNDEZ VÁZQUEZ; A. MÁRQUEZ RUIZ; J.J. GALIANA MERINO; A. ALBALADEJO BLÁZQUEZ; S. GALLEGO RICO; S. BLEDA PÉREZ; S.A. CUENCA ASENSI; J. FRANCÉS MONLLOR; J.M. GARCÍA CHAMIZO; C. GARCÍA LLOPIS; A. GREDIAGA OLIVO; J.M. LÓPEZ SANCHEZ; M.A. LOZANO ORTEGA; S. MARINI; A. MARTÍNEZ ÁLVAREZ; J.J. MARTÍNEZ ESPLÁ; C. PÉREZ SANCHO; J. SELVA VERA; J.D. BALLESTER BERMAN; F.G. ORTIZ ZAMORA	
46. TRABAJO DE COORDINACIÓN PARA LA IMPLEMENTACIÓN DEL TERCER CURSO DEL GRADO EN QUÍMICA.....	570
D. ALONSO VELASCO; J.C. ASENSI STEEGMANN; R. BRU MARTÍNEZ; D. GUIJARRO ESPÍ; A. GUIJARRO PASTOR.; M.M. HIDALGO NÚÑEZ; M. L. MARTÍN CARRATALÁ; M. MOLINA SABIO; E. MORALLÓN NÚÑEZ; J. M. ORTS MATEO; M.C. ROMÁN MARTÍNEZ	
47. LA COORDINACIÓN EN EL DISEÑO DE METODOLOGÍAS DOCENTES EN LA ENSEÑANZA SUPERIOR.....	584
I. LOZANO CABEZAS; M. J. IGLESIAS MARTÍNEZ; A. GINER GOMIS; V. CARRASCO EMBUENA; M. J. HERNÁNDEZ AMORÓS	
48. CARGA DE TRABAJO AUTÓNOMO DEL ALUMNO: TIEMPO DE DEDICACIÓN REAL Y ESTIMACIÓN DE LOS DOCENTES.....	595
MP. CAÑAS BELMAR; E. GARCÍA ESCAMILLA	
49. UNA EXPERIENCIA DE TRABAJO INTERDISCIPLINAR DESDE TRABAJO SOCIAL Y PSICOLOGÍA:"EL MILAGRO DE ANA SULLIVAN".....	608
MP. CAÑAS BELMAR; T. DEL RÍO TOLEDO	
TEMA 3: PARTICIPACIÓN DEL ALUMNADO EN EL PROCESO DE ENSEÑANZA-APRENDIZAJE	
50. LA "COTUTELA" COMO MÉTODO INTERACTIVO PARA EL PROCESO DE ENSEÑANZA-APRENDIZAJE.....	623
P. J. JUAN GUTIÉRREZ; A. CANTOS PÉREZ	
51. DISEÑO DE UN TALLER DE GEOLOGÍA PARA ALUMNOS DEL MASTER EN PROFESORADO DE EDUCACIÓN SECUNDARIA.....	633
A. GIANNETTI; H. CORBÍ; J.F. BAEZA-CARRATALÁ	

52. PROPUESTA DE ACTIVIDADES COMUNICATIVAS REALES EN FILOLOGÍA INGLESA.....	644
M. MARTÍNEZ LIROLA, E. JUAN LEAL, P. REUS I REIG	
53. EL TRABAJO COLABORATIVO EN FILOLOGÍA INGLESA Y TRADUCCIÓN E INTERPRETACIÓN: EXPLORANDO LA OPINIÓN DEL ALUMNADO UNIVERSITARIO.....	655
M. MARTÍNEZ LIROLA, E. M. LLORENS SIMÓN	
54. INICIACIÓN A LA PROGRAMACIÓN DE UN SOFTWARE DE SIMULACIÓN HIDRÁULICA.....	671
M.A.PARDO, M. JOVER, A. TRAPOTE, J. VALDES-ABELLAN	
55. USO DE HERRAMIENTAS GRÁFICAS PARA LA ENSEÑANZA DE ESTADÍSTICA EN CIENCIAS SOCIALES.....	689
D. S. GÓMEZ; M. D. MOLINA; J. MULERO; M. J. NUEDA; A. PASCUAL	
56. EL DEBATE VIRTUAL COMO HERRAMIENTA PARA CONOCER EL PENSAMIENTO DEL ALUMNO.....	699
J. E. BLASCO MIRA; P. ZARCO PLEGUEZUELOS; L. VEGA RAMÍREZ; C. RODRÍGUEZ-CANO; R. ROIG VILA; J. M. TORIBIO JOVER; M. CLAVERO SERRANO; J. SEBASTIÁ MARHUENDA; S. ÁVALOS RAMOS; S. MENGUAL ANDRÉS	
57. ¿QUÉ ES IMPORTANTE PARA UN PROFESOR DE IDIOMAS?.....	711
M. TABUENCA CUEVAS; J. LÓPEZ MEDINA; I. CIRAUQUI RIBES, A. DIEZ MEDIAVILLA, J. ROVIRA COLLADO, D. PARDO CORDEIRO, R. DAVIS	
58. METODOLOGÍAS DOCENTES QUE INCENTIVAN LA PARTICIPACIÓN ACTIVA DE ALUMNOS DE ECONOMÍA EN EL PROCESO ENSEÑANZA-APRENDIZAJE.....	725
B. FUSTER GARCÍA, J. AGULLÓ CANDELA, A. FUSTER OLIVARES, M. D. GUILLÓ FUENTES 4	
59. ESTRATEGIAS EDUCATIVAS EN LA ADQUISICIÓN DE COMPETENCIAS: ANÁLISIS DE LA PERCEPCIÓN DEL ALUMNADO UNIVERSITARIO.....	741
G. BERNABÉ VALERO; R. M. TRENADO SANTARÉN; S. BLASCO MAGRANER	
60. USO DE LA WEB SOCIAL PARA FOMENTAR EL APRENDIZAJE AUTÓNOMO.....	753
S. VÁZQUEZ PÉREZ; E. LLORET PASTOR; I. GARRIGÓS FERNÁNDEZ; J. NORBERTO MAZÓN LÓPEZ; E. SAQUETE BORÓ; R. IZQUIERDO BEVIÁ	
61. APROXIMACIÓN A LA EVALUACIÓN ESTUDIANTIL DE LA GUÍA DOCENTE EN LA UNIVERSIDAD POLITÉCNICA DE CARTAGENA.....	768
J. BAYO; J.G. CEGARRA; A. GARCÍA-MARTÍN; M.M. ANDREU; A.J. BRIONES; S. BUSQUIER; J.A. FUENTES; M.S. GARCÍA-CASCALES; E.J. MARTÍNEZ-CONESA; A. MENDOZA; M.D. DE MIGUEL; R. MONROY; J. PÉREZ-GARCÍA; D. ROS	
62. EVALUACIÓN DE LAS COMPETENCIAS DIGITALES DEL ALUMNADO EN EL ESPACIO EUROPEO DE EDUCACIÓN SUPERIOR.....	781
R. ROIG VILA; C. RODRÍGUEZ-CANO; C. FLORES LUEG; J. D. ÁLVAREZ TERUEL; J. E. BLASCO MIRA1; S. GRAU COMPANY; I. GUARINOS NAVARRO; A. LLEDÓ CARRERES; E. LÓPEZ MENESES; G. LORENZO LLEDÓ; M. M. MARTÍNEZ ALMIRA; S. MENGUAL ANDRÉS; T. M. PERANDONES GONZÁLEZ; F. J. SÁNCHEZ MARÍN; M. T. TORTOSA YBÁÑEZ	
63. EL RECURSO AL PLAGIO ENTRE LOS ESTUDIANTES UNIVERSITARIOS: ANÁLISIS EMPÍRICO DE PRUEBAS DE EVALUACIÓN.....	796
F. ARRIBAS HERGUEDAS; P. DE LA NUEZ SÁNCHEZ-CASCADO; N. SAN EMETERIO MARTÍN	
64. ENCUESTA DE OPINIÓN DE LOS ESTUDIANTES SOBRE LA CALIDAD DOCENTE DE LAS PRÁCTICAS DE FARMACIA CLÍNICA.....	810
B. ESCALERA IZQUIERDO, A. REÍLLO MARTÍN, G. TORRADO DURÁN, M ^a A. PEÑA FERNÁNDEZ	
65. DISEÑO DE PRÁCTICAS TUTORIZADAS EN LA ASIGNATURA DE CRISTALOGRAFÍA (2º CURSO DEL GRADO EN GEOLOGÍA).....	820
D. BENAVENTE; M.C. MUÑOZ CERVERA; J. CUEVAS; J. MARTÍNEZ MARTÍNEZ; M.A. RODRÍGUEZ GARCÍA; S. ORDÓÑEZ; J.C. CAÑAVERAS	
66. LOS ALUMNOS TIENEN LA PALABRA: VALORACIÓN DE LA ASIGNATURA LENGUA ESPAÑOLA PARA LA TRADUCCIÓN II.....	833
E. BARRAJÓN LÓPEZ; M. SÁNCHEZ DE LA TORRE	
67. APROVECHANDO LA CRISIS: UNA EXPERIENCIA DE APRENDIZAJE COOPERATIVO EN LOS ESTUDIOS DE DADE.....	847
J. A. MIRANDA; P. DÍAZ; I. LÓPEZ ORTIZ; J. MELGAREJO; B. MONTAÑO; M. SÁEZ	
68. VIDEOGRABACIÓN, JUEGO DE ROL Y SKYPE: ESTRATEGIAS DOCENTES PARA IMPLICAR AL ALUMNADO EEES.....	862
M. PALLARÉS MAIQUES, A. GONZALVEZ SEPULCRE	
69. EVALUACIÓN Y ADAPTACIÓN DE LAS METODOLOGÍAS DOCENTES EN LAS ENSEÑANZAS DE MÁSTER.....	875
C. GÓMEZ PEÑA; M. GARCÍA GADAÑÓN; J. POZA CRESPO; R. HORNERO SÁNCHEZ	

70. PROGRAMACIÓN DE LAS ASIGNATURAS RELACIONADAS CON CIENCIA DE MATERIALES EN EL GRADO DE QUÍMICA.....	887
M.A. LILLO RÓDENAS; J.M. MOLINA JORDÁ; E. SERRANO TORREGROSA	
71. ¿ADQUIEREN LOS ESTUDIANTES CAPACIDADES DE MANERA DISTINTA? UNA VISIÓN DE GÉNERO EN CIENCIAS SOCIALES.....	900
M.D. DE JUAN-VIGARAY; E. GONZÁLEZ-GASCÓN; J.J. LÓPEZ-GARCÍA; M.L. VALLÉS-AMORES; C. MARTÍNEZ-MORA; J. CARMONA-MARTÍNEZ; J.E. PERIS-FERRANDO; B. SUBIZA-MARTÍNEZ; V. HERNÁNDEZ-RICARTE; J. CUEVAS-CASAÑA	
72. RED SOCIAL PARA EL APRENDIZAJE: EXPERIENCIA CON ALUMNOS DE MATEMÁTICAS DE LA UNIVERSIDAD DE MURCIA.....	913
M. CARRILLO GARCÍA; F. ESQUEMBRE MARTINEZ; M.P. PRENDES ESPINOSA	
74. SOCIAL LEARNING IN FORMAL EDUCATION THROUGH PEER COLLABORATIVE NETWORKS AND ACTIVITIES: RESEARCH RESULTS AND HAZARDS.....	928
F. ARCOS GRACÍA, P. ORTEGA GIL Y A. AMILBURU OSINAGA	
75. PARTICIPACIÓN COLABORATIVA DEL ALUMNADO UNIVERSITARIO EN EL ÁREA DE MODELOS DE ORIENTACIÓN E INTERVENCIÓN PSICOPEDAGÓGICA.....	939
M. P. LÓPEZ ALACID, A. M. PÉREZ SÁNCHEZ	
76. METODOLOGÍAS COLABORATIVAS EN LOS GRADOS DE MAESTRO: EVALUACIÓN DE SU IMPACTO EN LOS APRENDIZAJES.....	948
M. J. HERNÁNDEZ AMORÓS; V. CARRASCO EMBUENA; M. J. IGLESIAS MARTÍNEZ; I. LOZANO CABEZAS; A. GINER GOMIS	
77. MOTIVACIÓN DE LOS ESTUDIANTES DE CIENCIAS DE LA SALUD PARA AMPLIAR SU FORMACIÓN PRÁCTICA VOLUNTARIAMENTE.....	964
B. FERNÁNDEZ-LASQUETTY BLANC; R. RUIZ CALLADO	
78. GESTIÓN MEDIOAMBIENTAL Y GESTIÓN DE LA CALIDAD: OPINIONES DE LOS ESTUDIANTES Y CREACIÓN DE UNA ASIGNATURA INTEGRADA.....	979
J.F. MOLINA AZORÍN, J.J. TARÍ GUILLÓ, M.D. LÓPEZ GAMERO, J. PEREIRA MOLINER, M.C.BENITO VICENTE	
79. LA MENTORIZACIÓN EN LA FACULTAD DE CIENCIAS DE LA UA: UNA PRIMERA EXPERIENCIA GLOBAL.....	992
M.D. MOLINA VILA; J.M. ALFONSO BAÑÓN; P.M. BERNA LARROSA; R. CABALLERO TORO; R. CAMPOY GARCÍA; J. CAZORLA TORTOSA; M. IVARS CASELLES; M ^o C. MACIÁ SEGURA; M ^o P. MARTÍNEZ GÓMEZ; P. MUNERA BRUIN; A. NAVARRO QUILES; M ^o J. ORTIZ TENLLADO; J. PUGLIESI DOTEZ; J.C. ROMÁN VIDAL; A. J. UGARTE BALLESTEROS.	
80. DIAGNÓSTICO DE ESTILOS DE APRENDIZAJE EN ALUMNOS DE TRABAJO SOCIAL.....	1005
M. E. MEDINA TORNERO, E. MEDINA RUIZ	
81. UNA APUESTA POR LAS TIC PARA LA ENSEÑANZA DE LOS SISTEMAS LINEALES.....	1023
M. CARRILLO GARCÍA; F. ESQUEMBRE MARTINEZ; M.P. PRENDES ESPINOSA	
82. LOS NATIVOS DIGITALES Y EL APRENDIZAJE UNIVERSITARIO: ¿MITO O REALIDAD?.....	1036
A. ESCOFET ROIG	
83. AUTONOMÍA Y RESPONSABILIDAD. PROPUESTAS PARA UNA MAYOR COHESIÓN Y PARTICIPACIÓN EN EL GRUPO-AULA.....	1052
C. RAMOS HERNANDO; G. MERMA MOLINA	
84. III COLABORACIÓN CON CENTROS DE SECUNDARIA PARA LA FORMACIÓN EXPERIMENTAL DE ALUMNOS DE BACHILLERATO.....	1063
C. VÁZQUEZ FERRI; J. PÉREZ RODRÍGUEZ; C. HERNÁNDEZ POVEDA; J. ESPINOSA TOMÁS; D. MAS CANDELA; J. J. MIRET MARÍ; C. ILLUECA CONTRI	
85. EL PORTAFOLIO REFLEXIVO COMO MÉTODO DIDÁCTICO DE APRENDIZAJE DEL ALUMNO EN EL EEES.....	1076
P. IÑIGUEZ ORTEGA	
86. ESTUDIO DE LA ACCESIBILIDAD WEB DE LOS SITIOS WEB RECOMENDADOS COMO RECURSOS DOCENTES.....	1088
R. ROIG VILA, S. FERRÁNDEZ ESCAMEZ, C. RODRÍGUEZ-CANO, M. CRESPO GRAU Y M.T. RODRÍGUEZ CIFUENTES	
87. EXPLORACIÓN DE LA VIOLENCIA EN LAS RELACIONES DE PAREJA DE JÓVENES UNIVERSITARIAS/OS.....	1103
C. MAÑAS VIEJO; A. MARTÍNEZ MAS; M. ESQUEMBRE CERDÁ; N. MONTESINOS SÁNCHEZ; R. GILAR CORBÍ	
88. TRANSMISIÓN DE CONTENIDOS DE LITERATURA INFANTIL Y JUVENIL EN INTERNET Y PERCEPCIÓN POR PARTE DEL ALUMNADO UNIVERSITARIO.....	1115
R. F. LLORENS GARCÍA; J. ROVIRA COLLADO; A. VILLAVARDE PÉREZ; S. FERNÁNDEZ TARÍ; N. LÓPEZ PÉREZ; M. MOLINA MOLINA; M. A. AULADELL PEREZ; M. E. BENÍTEZ ZORITA; C. CABALLERO DÍAZ	

89. IMPACTO CULTURAL Y PEDAGÓGICO DE LA APLICACIÓN DEL EEES EN ALUMNOS DE MASTER.....	1131
J. SILES GONZÁLEZ, MC.SOLANO RUIZ; A.L. NOREÑA PEÑA; E. FERRER; M.ª M. NUÑEZ, DEL CASTILLO; J.L. JURADO MOYA; M.ª M RIZO BAEZA; M.A FERNÁNDEZ MOLINA; M.ª CASABONA	
90. ADQUISICIÓN DE COMPETENCIAS MEDIANTE APRENDIZAJE BASADO EN PROYECTOS COMO METODOLOGÍA DOCENTE: VALORACIÓN DEL ALUMNADO.....	1141
F. AZNAR, MAR PUJOL, M. SEMPERE, R. RIZO	
91. EL BLOC DELS FONAMENTS FÍSICS DE LES ESTRUCTURES COM A EINA D'ENSENYAMENT I APRENENTATGE.....	1154
J. J. RODES ROCA; J. C. MORENO MARÍN; T. BELÉNDEZ VÁZQUEZ; D. I MÉNDEZ ALCARAZ	
92. APRENDIZAJE DEL DERECHO INTERNACIONAL, GRUPOS DE LAS REDES SOCIALES Y DINAMIZACIÓN DEL ALUMNADO.....	1166
E. M.ª RUBIO FERNÁNDEZ	
93. ANÁLISIS DE LA PARTICIPACIÓN DE ALUMNOS EN LA ENSEÑANZA. UN RETO A CORTO PLAZO.....	1178
J.COBO LÓPEZ	
94. PARTICIPACIÓN DEL ALUMNADO EN LA ASIGNATURA MÚSICA EN PRIMARIA A TRAVÉS DE LA PLATAFORMA MOODLE.....	1189
J. M. ESTEVE FAUBEL; M. A. MOLINA VALERO; J. A. ESPINOSA ZARAGOZA; M. T. BOTELLA QUIRANT; R. P. ESTEVE FAUBEL	
95. EL PAPEL DEL PLAN DE ACCIÓN TUTORIAL COMO HERRAMIENTA EN EL DESARROLLO ACADÉMICO DEL ALUMNO.....	1199
M. BALBOA RAMÓN, M. D. DE JUAN VIGARAY	
96. IMPORTANCIA PARA EL ESTUDIANTE DEL PROCESO DARSE CUENTA, CENTRARSE Y EMPODERARSE EN LA ENSEÑANZA-APRENDIZAJE.....	1214
M.A. VELANDIA MORAA; M.ª M RIZO BAEZA; E. CORTÉS-CASTELL	
97. LA CONSTRUCCIÓN DEL CONOCIMIENTO EN EL PROCESO DE ENSEÑANZA-APRENDIZAJE: UNA HERRAMIENTA DE EVALUACIÓN FORMATIVA.....	1227
M. GARCÍA IRLÉS, M. L. DE LA SEN FERNÁNDEZ, F. MARCO DE LA CALLE, B. VÁZQUEZ ARAÚJO, J.M. SEMPERE ORTELLS	
98. IMPLEMENTACIÓN DE LA ASIGNATURA DE BIOMECAÁNICA EN MOODLE.....	1239
P. G. BENAVIDEZ; E. PANCHÓN NUEVO; E. CALZADO ESTEPA; M. L. ÁLVAREZ LÓPEZ; D. MÉNDEZ ALCARAZ	
99. HERRAMIENTAS DE PARTICIPACIÓN EN FUNDAMENTOS DE LA COMUNICACIÓN Y COMUNICACIÓN Y MEDIOS ESCRITOS.....	1251
M. IGLESIAS GARCÍA; C. GONZÁLEZ DÍAZ; A. FELIU ALBALADEJO; M. MARTÍN LLAGUNO	
100. HERRAMIENTAS SOFTWARE PARA LA DOCENCIA DE LA SEÑAL DE VOZ EN INGENIERÍA TÉCNICA DE TELECOMUNICACIONES.....	1264
S. BLEDA; J. FRANCÉS; S. MARINI; J.J. MARTÍNEZ	
101. ESTUDIO DE LAS NECESIDADES DE ORIENTACIÓN DURANTE LA TRANSICIÓN SECUNDARIA - UNIVERSIDAD. RESULTADOS.....	1275
S. GRAU COMPANYY; R. ROIG VILA; A. MONCHO PELLICER; N. ALONSO CADENAS; M. CRESPO GRAU, C.GRAU DEVESA	
102. LA EVALUACIÓN POR PARES (“PEER REVIEW”) COMO MÉTODO DE ENSEÑANZA-APRENDIZAJE DE LA QUÍMICA FÍSICA.....	1288
D. MONLLOR-SATOCA; E. GUILLÉN; T. LANA-VILLARREAL; P. BONETE; R. GÓMEZ	
103. ÉTICA Y RESPONSABILIDAD SOCIAL EMPRESARIAL (RSE): ¿SIMPLE ‘MODA PASAJERA’ O NECESIDAD PERCIBIDA?.....	1303
E. CLAVER CORTÉS; F.J. CONCA FLOR; F. GARCÍA LILLO; J.L. GASCÓ GASCÓ; J. LLOPIS TAVERNER; B. MARCO LAJARA; H. MOLINA MANCHÓN; V. SABATER SEMPERE; M. ÚBEDA GARCÍA; P. ZARAGOZA SÁEZ	
104. DESARROLLO Y MEJORA DE LAS ESTRATEGIAS DE AUTOEVALUACIÓN FORMATIVA DE LA ASIGNATURA DE FUNDAMENTOS DEL DISEÑO GRÁFICO.....	1318
F.J.ESCLAPÉS JOVER; M.T. PÉREZ CARRIÓN; P. PERNIAS PECO; I. FERREIRO PRIETO; M. SERRANO CARDONA; R. PIGEM BOZA; E. JUAN SEPULCRE	
105. PROGRAMAS INTERNACIONALES EN ECONOMÍA CON DOCENCIA EN INGLÉS: EL RETO DE INTEGRAR AL ESTUDIANTE ESPAÑOL.....	1334
M.ª D. DE JUAN VIGARAY, P. BARRA HERNÁNDEZ	
106. DESARROLLO DE CAPACIDADES TRANSVERSALES EN LOS CICLOS FORMATIVOS DE GRADO SUPERIOR.....	1350
M.D. DE JUAN-VIGARAY; E. GONZÁLEZ-GASCÓN; V. HERNÁNDEZ-RICARTE; J.J. LÓPEZ-GARCÍA; J. CARMONA MARTÍNEZ; M.L. VALLÉS-AMORES; C. MARTÍNEZ-MORA; J.E. PERIS-FERRANDO; B. SUBIZA-MARTÍNEZ; J. CUEVAS-CASAÑA	

107. LA BIBLIOTECA UNIVERSITARIA, ESPACIO DE CONOCIMIENTO Y APRENDIZAJE PARA EL NUEVO MODELO EDUCATIVO DE SUPERIOR.....	ENSEÑANZA 1368
N. NAVARRO CANO, P. MUÑOZ NAVARRO, C. GUIO MORENO.	
108. PARTICIPACIÓN ALUMNADO-PROFESORADO UNIVERSITARIO Y DE EDUCACIÓN SECUNDARIA EN LA MEJORA DE PROCESOS DE ENSEÑANZA-APRENDIZAJE.....	1378
A. L. TORRES CLIMENTA; A. J. FRÍAS-FERRERB; A. J. PÉREZ JIMÉNEZE; V. SÁEZE; M.A. PASTOR DURÁE; J. M. PÉREZ MARTÍNEZE; A. COTS SEGURAE; M. P. GALACHE PAYÁE; S. CUADROS HUERTASC; J.V. CLIMENT MEDINAD; P. BONETEE	
109. TAMAÑO DE LOS GRUPOS DE ALUMNOS EN EL EEES: EXPERIENCIA EN LA UNIVERSIDAD DE ALICANTE.....	1391
E. LÓPEZ LLOPIS; L. GIL MACIÁ	
110. FOMENTO Y EVALUACIÓN DE LAS COMPETENCIAS DE REDACCIÓN DEL ALUMNADO UNIVERSITARIO.....	1407
A. CAVALIERE; A. DOVAL PAIS; M.C. ALBERT GUARDIOLA; FCO. DE BORJA NAVARRO COLORADO; A. PINILLOS LAFFÓN; L. GIRÓN PLAZA	
111. AUTOEVALUACIÓN TELEMÁTICA DISEÑADA Y SUPERVISADA POR ESTUDIANTES. EXPERIENCIAS EN CIENCIAS DE LA SALUD.....	1423
J. FORMIGÓS BOLEA; I CHOCOMELI FERNÁNDEZ; A.M. BALLESTER MILLÁN; M. PALMERO CABEZAS	
112. LA EXPRESIÓN GRÁFICA ARQUITECTÓNICA Y EN LA INGENIERÍA DENTRO DE UN SISTEMA COLABORATIVO Y TRANSVERSAL.....	1436
J. C. OLMO-GARCÍA; M. L. MÁRQUEZ GARCÍA; A. H. DELGADO OLMOS; I. HENARES CUÉLLAR; A. BURGOS NÚÑEZ; M. P. SÁEZ PÉREZ	
113. APRENDIZAJE COLABORATIVO EN LA REALIZACIÓN DE TALLERES Y ACTIVIDADES UTILIZANDO PLATAFORMAS VIRTUALES DE LA UA.....	1446
J. A. HUESCA TORTOSA; R. CEBRIÁN PICÓ; S. SPAIRANI BERRIO; Y. SPAIRANI BERRIO; J. D. QUILES POMARES; G. J. FUREST AYCART	
114. LA FORMACIÓN TURÍSTICA DE LA UNIVERSIDAD DE ALICANTE: EMPLEO Y COMPETITIVIDAD EMPRESARIAL.....	1460
A. B. GARCÍA GÓMEZ	
115. FOMENTO DE LA IMPLICACIÓN DEL ALUMNO EN LA ELABORACIÓN DE MATERIALES EN INGENIERÍA INFORMÁTICA.....	1471
O. MARÍN ALONSO; D. RUIZ FERNÁNDEZ; A. MARTÍNEZ	
116. LOS TRABAJOS TUTORIZADOS COMO UN MÉTODO DE APRENDIZAJE A TRAVÉS DE LA INVESTIGACIÓN.....	1486
F. MARTÍNEZ GONZÁLEZ; J. GARCÍA LEÓN	
TEMA 4: LA EVALUACIÓN: UNA ESTRATEGIA PARA LA INNOVACIÓN DOCENTE	
117. LLATÍ I LENGÜES ROMÀNIQUES 2011: L'AVALUACIÓ COM A EINA DE MOTIVACIÓ.....	1503
A. BIOSCA BAS; C. GOÑI BUIL; J. F. MESA SANZ; F. J. MONZÓ SEVAI	
118. EVALUANDO EL APRENDIZAJE UNIVERSITARIO (O INTENTANDO QUE LOS ESTUDIANTES LOGSEN COMPRENDAN SUS ERRORES).....	1515
M. F. GÓMEZ MANRESA; M. M. PARDO LÓPEZ; F. M. GARCÍA COSTA	
119. LA EQUIDAD DE LA EVALUACIÓN SUBJETIVA EN EL SISTEMA DE EVALUACIÓN CONTINUA.....	1527
R. SELLERS RUBIO, J. L. NICOLAU GONZÁLBEZ, M. QUINTERO, P. SEVA LARROSA	
120. EVALUACIÓN DE COMPETENCIAS DE HIGIENE INDUSTRIAL EN LA ASIGNATURA DE SEGURIDAD E HIGIENE INDUSTRIAL.....	1541
P. VARÓ GALVAÑ; J. FERNÁNDEZ SEMPERE; M. GÓMEZ-RICO NÚÑEZ DE ARENAS; M.RODRÍGUEZ PASTOR; R. GARBERÍ PALOMARES; D. BRAVO MARTÍNEZ	
121. LA PARTICIPACIÓN DE LOS ALUMNOS EN EL PROCESO DE INNOVACIÓN DE CREATIVIDAD PUBLICITARIA I.....	1555
V. TUR VIÑES; J. SEGARRA SAAVEDRA; C. DOMENE BEVIÁ	
122. EL SISTEMA EVALUATORIO, MOTOR DEL CAMBIO DE LA ACTITUD DEL ALUMNADO. EXPERIENCIAS Y MEJORAS.....	1570
J. VALDES-ABELLAN , A. TRAPOTE JAUME; M. JOVER SMET; M.A. PARDO PICAZO	
123. REFLEXIONES EN TORNO A LA EVALUACIÓN DEL TRABAJO EN GRUPO.....	1586
M.M. DE LA PEÑA AMORÓS, M. D. ORTIZ VIDAL, V. SELMA PENALVA	
124. UNA EXPERIENCIA DE EVALUACIÓN DE RESULTADOS DE APRENDIZAJE EN ESTUDIANTES DE UNIVERSIDAD PÚBLICA Y PRIVADA.....	1601
R.M. TRENADO SANTARÉN, G. BERNABÉ VALERO, S. BLASCO MAGRANER	

125. PROCESO DE ELABORACIÓN DE UNA HERRAMIENTA DE VALORACIÓN DEL PRÀCTICUM DE ENFERMERÍA.....	1617
A. SANJUÁN QUILES; A. PEÑA RODRÍGUEZ; ML. VELASCO ÁLVAREZ; E. GABALDÓN BRAVO; JM. DOMÍNGUEZ SANTAMARÍA; JA. HURTADO SÁNCHEZ; MC. BERNABÉU GONZÁLEZ	
126. CAUSAS DEL BAJO RENDIMIENTO DE LOS ALUMNOS EN LAS ASIGNATURAS DE HISTORIA ECONÓMICA MUNDIAL Y DE ESPAÑA.....	1631
J. A. MIRANDA; B. MONTAÑO; M. A. SÁEZ	
127. DISEÑO DE TUTORÍAS GRUPALES Y CORRELACIÓN ENTRE LAS COMPONENTES DE EVALUACIÓN (ASIGNATURA: QUÍMICA FÍSICA APLICADA).....	1648
N. GUIJARRO, D. MONLLOR-SATOCA, T. LANA-VILLARREAL, P. BONETE, R. GÓMEZ	
128. INTERPRETACIÓN DE FACTORES DE UN CUESTIONARIO DE LA POLITÉCNICA UA_2011.SISTEMA HEXAÉDRICO DE AUTOEVALUACIÓN INTEGRAL.....	1662
E. APARICIO ARIAS; J. LUIS CASTEJÓN COSTA; P. MIÑANO PÉREZ; I. SENTANA GADEA; R. DIEZ ROS; S. VILELLA BAS; E. GRAS MORENO; R. TORREGROSA SOLER	
129. IMPLANTACIÓN DE LA EVALUACIÓN CONTINÚA EN ASIGNATURAS CON ELEVADO NÚMERO DE GRUPOS: OPINIÓN DEL ESTUDIANTE.....	1676
S. SANABRIA GARCÍA	
130. EVALUACIÓN DE COMPETENCIAS TRANSVERSALES EN LOS TRABAJOS DE FIN DE MÁSTER.....	1688
R. HERRERO MARTÍN; M.A. FERRER AYALA; A.A. CALDERÓN GARCÍA; G. VÁZQUEZ ARENAS; J. ROS TORRES; M.V. FUENTE ARAGÓN	
131. LA EVALUACIÓN COLABORATIVA Y CONTINUA UNA ESTRATEGIA PARA LA INNOVACIÓN DOCENTE.....	1701
M.A. VELANDIA MORA, MANUEL ANTONIO; M.M.RIZO BAEZA, MARÍA MERCEDES; E. CORTÉS-CASTELL	
132. FEEDBACK Y FEEDFORWARD. LA PARTICIPACIÓN DEL ALUMNADO EN LA EVALUACIÓN.....	1716
C. RAMOS-FEIJÓO, J. LORENZO-GARCÍA	
133. NUEVOS INSTRUMENTOS DE EVALUACIÓN EN EL MARCO DEL ESPACIO EUROPEO DE EDUCACIÓN SUPERIOR.....	1727
M.C. TOLOSA BAILÉN; J.R. GARCÍA BERNABEU	
134. RELACIÓN ENTRE TEORÍA Y PRÁCTICA EN LA ASIGNATURA DE PSICOLOGÍA EVOLUTIVA 3-6.....	1738
N. GOMIS SELVA, B. DELGADO DOMENECH, Mª J. LEÓN ANTÓN, I. JOVER MIRA, V. SÁNCHEZ COLODRERO, M. GONZÁLEZ GARCÍA.	
135. SATISFACCIÓN DEL ALUMNADO CON LA METODOLOGÍA EMPLEADA EN LOS CRÉDITOS PRÁCTICOS DE “PSICOLOGÍA EVOLUTIVA 3-6 AÑOS”.....	1751
V. SÁNCHEZ COLODRERO, N. GOMIS SELVA, B. DELGADO DOMENECH, Mª J.LEÓN ANTÓN, I. JOVER MIRA, M. GONZÁLEZ GARCÍA	
136. UTILIDAD Y TRANSFERENCIA DE LAS PRÁCTICAS DE PSICOLOGÍA EVOLUTIVA 3-6.....	1760
I. JOVER MIRA, B. DELGADO DOMENECH, N. GOMIS SELVA, Mª J. LEÓN ANTÓN, V. SÁNCHEZ COLODRERO, M. GONZÁLEZ GARCÍA	
137. EVALUACIÓN CONTINUA DE ASIGNATURAS DE GRADO UTILIZANDO EL CUESTIONARIO DE INCIDENCIAS CRÍTICAS.....	1772
I.M. MUÑOZ BAELL; D. LA PARRA CASADO; M.C. DAVÓ BLANES; J.S. ÁLVAREZ GARCÍA; R. ORTIZ MONCADA	
138. GUÍA DOCENTE DE EDUCACIÓN PARA LA SALUD Y COMPETENCIAS DE SALUD PÚBLICA.....	1788
MC. DAVÓ BLANES; C. VIVES CASES; E. RONDA PÉREZ; D. GIL GONZÁLEZ; G. ORTIZ BARREDA	
139. APLICACIÓN Y EVALUACIÓN DE CONTENIDOS MULTIMEDIA EN ENTORNOS VIRTUALES DE ENSEÑANZA-APRENDIZAJE EN FORMACIÓN UNIVERSITARIA.....	1801
R. FERRER-CASCALES; A. REIG-FERRER; Mª D. FERNÁNDEZ-PASCUAL; N. ALBALADEJO-BLÁZQUEZ; J. HERRANZ-BELLIDO; A. CARUANA-VAÑO; E. VALLEJO-MUÑOZ; M. DÍEZ-JORRO; S. GINER-ALBEROLA; C. HERNÁNDEZ-RAMOS; M. SÁNCHEZ-SAN SEGUNDO; C. HIDALGO-GÓMEZ	
140. ELABORACIÓN DE MATERIALES DIDÁCTICOS DE EDUCACIÓN PARA LA SALUD. EVALUACIÓN MEDIANTE LA WEB 2.0.....	1813
MC. DAVÓ BLANES; E. NAVARRETE MUÑOZ; M. GARCÍA DE LA HERA	
141. GUÍA PARA EVALUAR COMPETENCIAS GENÉRICAS Y ESPECÍFICAS DE TITULACIÓN: RÚBRICAS EN LA FACULTAD DE EDUCACIÓN.....	1827
C. MUDARRA PONS; M. TINTORÉ ESPUNY; MªC. BALAGUER FÀBREGAS	

142. EVALUACIÓN DE LA ADQUISICIÓN DE COMPETENCIAS TRANSVERSALES EN UNA ASIGNATURA DE PRIMERO DE GRADO DE PSICOLOGÍA.....	1838
J. M. ARANA MARTÍNEZ, V. ORTIZ, C. JENARO, J. J. G. MEILÁN, B. ZUBIAUZ Y M. A. MAYOR	
143. PROYECTO DE INNOVACIÓN RED-DES: ANÁLISIS DE NECESIDADES EN LA DOCENCIA DEL DIAGNÓSTICO EN EDUCACIÓN SOCIAL.....	1848
M.J. MUDARRA SÁNCHEZ, B.I. GARCÍA SALGUERO	
144. MÉTODOS DE EVALUACIÓN: UNA EXPERIENCIA EN UNA ASIGNATURA DEL PRIMER CURSO DEL GRADO EN INGENIERÍA CIVIL.....	1862
A. ESCAPA; M. C. MARTÍNEZ BELDA; F. GARCÍA CASTAÑO; D. GARCÍA GARCÍA; M. A. MELGUIZO PADIAL	
145. LA EVALUACIÓN EN LA MATERIA DE ECONOMÍA COMO UN PROCESO CONTINUO DE APRENDIZAJE.....	1877
O. FEMENÍA MILLET	
146. UNA EXPERIENCIA DE RETORNO PERSONALIZADO EN LA EVALUACIÓN DE LAS ASIGNATURAS JURÍDICAS.....	1889
R. OLIVER CUELLO; A.Mª DELGADO GARCÍA; I. ROVIRA FERRER	
147. SISTEMA DE EVALUACIÓN, NIVEL DE EXIGENCIA Y ESFUERZO EN PSICOLOGÍA EVOLUTIVA 3-6.....	1902
Mª J. LEÓN ANTÓN, N. GOMIS SELVA, B. DELGADO DOMENECH, I. JOVER MIRA, M. GONZÁLEZ GARCÍA Y V. SÁNCHEZ COLODRERO.	
148. EVALUACIÓN FORMATIVA DE LAS COMPETENCIAS EN QUÍMICA FÍSICA: EL PORTAFOLIO COMPETENCIAL.....	1913
D. MONLLOR-SATOCA; I. BARCELÓ; T. LANA-VILLARREAL; P. BONETE; R. GÓMEZ	
149. UNA APROXIMACIÓN AL PROCEDIMIENTO DE EVALUACIÓN DE LA ACTIVIDAD DOCENTE.....	1928
M.B FERNÁNDEZ COLLADOS, F.A. GONZÁLEZ DÍAZ, C. SÁNCHEZ TRIGUEROS.	
150. PLANIFICACIÓN ESTRATÉGICA EN EL POSGRADO EN DERECHO: UNA EXPERIENCIA EN EL MÁSTER EN INTEGRACIÓN REGIONAL.....	1940
M. REQUENA CASANOVA	
151. LA EVALUACIÓN CONTINUA COMO MÉTODO DOCENTE EN EL FORMATO TALLER.....	1956
V. IBORRA PALLARÉS; E. MÍNGUEZ MARTÍNEZ	
152. EFICACIA DEL NUEVO SISTEMA DE EVALUACIÓN EN LAS ASIGNATURAS DE FUNDAMENTOS DE LA COMUNICACIÓN.....	1967
M. NAVARRO-BELTRÁ; M. MARTÍN LLAGUNO; A. FELIU ALBADALEJO	
153. LA EVALUACIÓN DEL ALUMNADO EN LA FACULTAD DE CIENCIAS ECONÓMICAS Y EMPRESARIALES DE LA UA.....	1977
L. GIL MACIÁ; E. LÓPEZ LLOPIS.	
154. EVALUACIÓN DE ESTRATEGIAS DOCENTES UTILIZADAS POR PROFESORES PARA LA ADQUISICIÓN DE COMPETENCIAS EN TERAPIA OCUPACIONAL.....	1993
N. FLORES, C. JENARO, C. CABALLO, V. ORTIZ Y C. GARCÍA-PÉREZ	
155. LA EVALUACIÓN DE LA INTERACCIÓN ORAL: LA CONVERSACIÓN DIÁDICA NATIVO/NO-NATIVO (APRENDIZAJE COLABORATIVO A DISTANCIA).....	2006
S. CHIAPELLO; C. GONZÁLEZ ROYO; T. MARTÍN SÁNCHEZ; C. PASCUAL ESCAGEDO.	
TEMA 5: LA FORMACIÓN EN LA ENSEÑANZA ACTUAL: NUEVOS ENFOQUES METODOLÓGICOS	
156. LATÍN Y LENGUAS EUROPEAS 2011: EVALUACIÓN Y PLANIFICACIÓN DE FUTURO.....	2033
A. BIOSCA I BAS; J. F. MESA SANZ; F. J. MONZÓ SEVA	
157. UN NUEVO ENFOQUE DIVULGATIVO PARA LA ENSEÑANZA DE LAS MATEMÁTICAS EN LA DOCENCIA UNIVERSITARIA.....	2035
J. MULERO; J. C. NAVARRO; L. SEGURA; J. M. SEPULCRE	
158. COMPLEMENTARIEDAD Y SUSTITUCIÓN ENTRE ACTIVIDAD DOCENTE Y EFICIENCIA INVESTIGADORA.....	2049
R. SELLERS RUBIO; A.B. CASADO DÍAZ; F. J. MAS RUIZ; M.F. SANCHO ESPER	
159. EXPERIMENTS SENZILLS DE FÍSICA DE FLUIDS AMB MATERIALS ASSEQUIBLES.....	2064
I. ABRIL; R. GARCIA-MOLINA; V. ESTEVE GUILABERT; P. DE VERAÍ; F. JAVIER ABELLÁN	
160. EL TRABAJO DE INVESTIGACIÓN AUTÓNOMO COMO INSTRUMENTO DE EVALUACIÓN EN DIRECCIÓN COMERCIAL II.....	2076
F.M. SANCHO ESPER, F.J. MAS RUIZ, R. SELLERS RUBIO, A.B. CASADO DÍAZ, C. GARCÍA CIFUENTES; I. JORNET GARCÍA	

161. PRIMERAS EXPERIENCIAS EN EL NUEVO GRADO BILINGÜE EN ADE EN LA UNIVERSIDAD POLITÉCNICA DE CARTAGENA.....	2090
C. REVERTE MAYA; M ^o C. LOZANO GUTIÉRREZ	
162. IMPLEMENTACIÓN DE UN LABORATORIO VIRTUAL DE MECÁNICA DE SUELOS Y ROCAS.....	2105
R. TOMÁS, M. CANO, J. GARCÍA-BARBA, R. ZAMORA	
163. CONTENIDOS DIGITALES MULTIMEDIA PARA LA OPTIMIZACIÓN DE RECURSOS EN EL ESPACIO EEES. INGENIERÍA GRÁFICA.....	2116
I. SENTANA GADEA; E. SENTANA CREMADES; ANTONIO GEA SÁNCHEZ; M ^o LÓPEZ GADEA, E. APARICIO ARIAS; M ^o C. DÍAZ IVORRA	
164. SER ARQUITECTA EN LA UNIVERSIDAD DE ALICANTE: MUJERES REDEFINIENDO UNA PROFESIÓN.....	2128
M. E. GUTIÉRREZ MOZO; A. MARTÍNEZ MEDINA; R. PÉREZ DEL HOYO	
165. EL RETO DE LOS NUEVOS ENFOQUES METODOLÓGICOS EN LA ENSEÑANZA DEL DERECHO FINANCIERO Y TRIBUTARIO.....	2143
G. M. LUCHENA MOZO	
166. ESTRATEGIAS PEDAGÓGICAS PARA LA ENSEÑANZA DEL DERECHO DEL TRABAJO EN EL MARCO DE TITULACIONES NO JURÍDICAS.....	2155
C. BLASCO JOVER	
167. PROPUESTAS PARA INCENTIVAR AL ALUMNO EN LA ASIGNATURA DE ESTADÍSTICA EN CIENCIAS SOCIALES.....	2167
D. S. GÓMEZ; M. D. MOLINA; J. MULERO; M. J. NUEDA; A. PASCUAL	
168. LA INVESTIGACIÓN EN LOS ESTUDIOS DE MÁSTER EN INGENIERÍA DE CAMINOS, CANALES Y PUERTOS.....	2177
A. TRAPOTE JAUME; M. JOVER SMET; M.A. PARDO PICAZO; J. VALDÉS ABELLÁN	
169. LA ENSEÑANZA UNIVERSITARIA DESDE UNA PERSPECTIVA MULTIDISCIPLINAR DESDE EL EJEMPLO DE LAS DISCIPLINAS TRANSVERSALES.....	2187
M. SUAREZ OJEDA	
170. APRENDIENDO DE LA DIVERSIDAD: PROYECTO INTERUNIVERSITARIO DE FORMACIÓN EN COMPETENCIAS.....	2200
C. JENARO; N. FLORES; F. GONZÁLEZ-GIL; P. MARTÍN; E. MARTÍN-PASTOR; M.B. GUTIÉRREZ-BERMEJO; R. POY; R. CASTAÑO	
171. RECURSOS WEB Y MULTIMEDIA PARA LA DOCENCIA DE ASIGNATURAS DE ROBÓTICA Y CONTROL AUTOMÁTICO.....	2215
S. T. PUENTE MÉNDEZ; F. TORRES MEDINA; J. POMARES BAEZA; G. J. GARCÍA GÓMEZ; I. PEREA FUENTES	
172. CÓMO MEDIR LA CALIDAD DE LA INNOVACIÓN DOCENTE EN CONTABILIDAD A TRAVÉS DE REDES.....	2231
T. HERRADOR ALCAIDE, M. HERNÁNDEZ SOLÍS, E. IBÁÑEZ	
173. PROYECTO COMENEGO: ALGO MÁS QUE UN CORPUS MULTILINGÜE DE ECONOMÍA Y NEGOCIOS.....	2242
D. GALLEGO HERNÁNDEZ	
174. DE ESTUDIANTES DINÁMICOS A PROFESORES DE QUÍMICA DINAMIZADORES DEL PENSAMIENTO CRÍTICO EN EL LABORATORIO.....	2252
T. MAZZUCA SOBCZUK ; M.J. IBÁÑEZ GONZÁLEZ; M. MAZZUCA	
175. LA SATISFACCIÓN DEL ESTUDIANTE CON LAS TIC EN UN PROYECTO DE DESARROLLO DE COMPETENCIAS.....	2263
M. CUADRADO GARCÍA, M.J. MIQUEL ROMERO Y M.E. RUIZ MOLINA	
176. LA APLICACIÓN DEL PORTFOLIO EN EL APRENDIZAJE DEL DERECHO FINANCIERO Y TRIBUTARIO.....	2276
J. MARTÍN LÓPEZ; L.A. MARTÍNEZ GINER; Y. MARTÍNEZ MUÑOZ; B. PÉREZ BERNABEU	
177. LA EVALUACIÓN DE COMPETENCIAS BÁSICAS EN EDUCACIÓN FÍSICA MEDIANTE EL APRENDIZAJE BASADO EN PROBLEMAS.....	2292
I. GONZÁLEZ-MARTÍ; A. HERNÁNDEZ MARTÍNEZ; S. GONZÁLEZ-VÍLLORA; J. C. PASTOR VICEDO	
178. LA ASIGNATURA “PSICOLOGÍA DEL LENGUAJE” EN CUARTO DE LICENCIATURA Y TERCERO DEL GRADO DE PSICOLOGÍA.....	2302
V. ROSELL CLARI; T. CERVERA CRESPO	
179. LA LITERATURA COMO HERRAMIENTA DE APRENDIZAJE DE LA HISTORIA DE LA EMPRESA.....	2316
F. ARRIBAS HERGUEDAS; P. DE LA NUEZ SÁNCHEZ-CASCADO; N. SAN EMETERIO MARTÍN	

180. ESTIMULACIÓN COGNITIVA PARA ENFERMOS DE PARKINSON SEGÚN EL MÉTODO BAPNE.....	2326
F. J. ROMERO NARANJO	
181. EL ESPÍRITU EMPRENDEDOR DE LOS ALUMNOS DE INGENIERÍA: RECOMENDACIONES PARA INCORPORARLO EN LA METODOLOGÍA DOCENTE.....	2338
C. ATIENZA-SAHUQUILLO; V. BARBA-SÁNCHEZ	
182. RECURSOS DIGITALES PARA POTENCIAR EL APRENDIZAJE AUTÓNOMO EN PRÁCTICAS DE SISTEMAS DE TRANSPORTE DE DATOS.....	2352
F. A. CANDELAS HERÍAS; P. GIL VÁZQUEZ; C.A. JARA BRAVO; J.A. CORRALES RAMÓN	
183. DEL PERFECCIONAMIENTO DE LA LENGUA MATERNA DE LOS INTÉRPRETES DE CONFERENCIA EN FORMACIÓN MEDIANTE LAS NTIC.....	2368
M. TOLOSA IGUALADA; E. BARRAJÓN LÓPEZ	
184. LA TUTORÍA ENTRE IGUALES COMO APOYO A LOS ESTUDIANTES DE NUEVO INGRESO.....	2384
E. DUBON; J.C. NAVARRO CLIMENT; T. PAKHROU; A. SAN ANTOLÍN GIL; L. SEGURA ABAD; J.M. SEPULCRE MARTÍNEZ	
185. IMPLEMENTACIÓN DE ESPIRALES DE CONOCIMIENTO Y LIDERAZGO SITUACIONAL EN LA METODOLOGÍA B-LEARNING.....	2396
V. VIQUEIRA PÉREZ; ESTHER PERALES ROMERO; E. CHORRO CALDERÓN, F. M. MARTÍNEZ VERDÚ	
186. LA INTEGRACIÓN CURRICULAR ALREDEDOR DE LA ANTROPOLOGÍA PEDAGÓGICA MEDIANTE LAS TIC.....	2413
S. PEIRÓ I GREGÒRI	
187. PROBLEMAS CON ENUNCIADOS GENÉRICOS DE ASIGNATURAS DE ÓPTICA DEL GRADO EN ÓPTICA Y OPTOMETRÍA.....	2432
E. FERNÁNDEZ VARÓ, R. FUENTES ROSILLO, C. GARCÍA LLOPIS, I. PASCUAL VILLALOBOS	
188. DISEÑO DE METODOLOGÍA DOCENTE PARA LAS ASIGNATURAS "INGENIERÍA Y EMPRESA" Y "GESTIÓN DE PROYECTOS Y OBRAS".....	2444
J. CARMONA CALERO; J. COLOMINA MONLLOR; J. GISBERT MIRALLES; J.R. GARCÍA PASTOR; E.D. QUEREDA GÓMEZ	
189. EL PLACER DEL CONTEXTO. LA INTERPRETACIÓN TEXTUAL EN DIVERSOS NIVELES EDUCATIVOS.....	2461
S. RODRÍGUEZ ROSIQUE; L. BAGUÉ QUÍLEZ; J. FERNÁNDEZ JAÉN; R. LAVALE ORTIZ; H. PROVENCIO GARRIGÓS; N. MERCHÁN ARAVID; J. JUAN PENALVA; P. MADRID MOCTEZUMA	
190. POÉTICA ERES TÚ: FINALIDAD PRÁCTICA DE UNA DISCIPLINA TEÓRICA.....	2472
L. BAGUÉ QUÍLEZ; J. JUAN PENALVA; P. MADRID MOCTEZUMA	
191. LOS LÍMITES DEL DISCURSO: INTEGRACIÓN DE LA PRAGMÁTICA EN DIVERSOS NIVELES EDUCATIVOS.....	2483
S. RODRÍGUEZ ROSIQUE; R. LAVALE ORTIZ; P. MADRID MOCTEZUMA; N. MERCHÁN ARAVID	
192. METODOLOGÍAS DOCENTES Y NUEVAS TECNOLOGÍAS PARA LA COORDINACIÓN Y LA PRÁCTICA DOCENTE.....	2497
N. PÉREZ PÉREZ, I. BERNABEU PÉREZ, C. GONZÁLEZ GÓMEZ, S. GIÓN MÉNDEZ, I. NAVARRO SORIA, J. HELIZ LLOPIS	
193. ESTRATEGIAS DOCENTES PARA ASIGNATURAS EN EXTINCIÓN EN LA TITULACIÓN DE ING. TÉCNICA FORESTAL (UPM).....	2513
C. SOLDEVILLA; I. BOBADILLA; C. CALDERÓN; C. LÓPEZ; A. DE BLAS; S. MERINO; J.L. PECES; A. SERRA; V. GONZÁLEZ; Y. AMBROSIO; C. MUÑOZ; J.M. MARTÍNEZ	
194. INNOVACIÓN DOCENTE Y HERRAMIENTAS INSTITUCIONALES. ¿AYUDA O ESCLAVITUD?.....	2525
M. SAIZ NOEDA	
195. EL SOFTWARE MATEMÁTICO COMO HERRAMIENTA DE REFUERZO EN LA ADQUISICIÓN DE COMPETENCIAS.....	2539
A. PÉREZ CARRIÓ; J. F. NAVARRO LLINARES	
196. LA INTEGRACIÓN DE INSTRUMENTOS VIRTUALES EN EL APRENDIZAJE AUTÓNOMO EN EL PRIMER CURSO DEL GRADO EN DERECHO.....	2555
M. M. MOYA FUENTES; A. BERMÚDEZ AZNAR; A. CALZADA GONZÁLEZ; E. IÑESTA PASTOR; M. ALMODÓVAR IÑESTA; M. B. RIZO GÓMEZ; M. C. BERENGUER ALBALADEJO; N. FERNÁNDEZ PÉREZ; V. SÁIZ LÓPEZ; W. ARÉVALO CABALLERO.	
197. UNA ESTRATEGIA PRIORITARIA EN LOS CRÉDITOS PRÁCTICOS: EL TRABAJO COLABORATIVO ENTRE EL ALUMNADO.....	2570
C. GONZÁLEZ GÓMEZ; I. NAVARRO SORIA; N. CARRASCOSA DOMÍNGUEZ; N. PÉREZ PÉREZ; P. POVEDA SERRA	

198. LA OPTIMIZACIÓN DE DIFERENTES RECURSOS MATERIALES PARA LA ADQUISICIÓN DE LAS COMPETENCIAS PSICOEDUCATIVAS.....	2584
C. GONZÁLEZ GÓMEZ; R. GILAR CORBI; F. FERNÁNDEZ CARRASCO; M. GONZÁLEZ GARCÍA; B. SÁNCHEZ SÁNCHEZ; S. MARTÍNEZ BLASCO	
199. DESARROLLO DE UN BLOG COMO SOPORTE A LA ACCIÓN TUTORIAL EN INGENIERÍA QUÍMICA.....	2600
J. MOLTÓ BERENGUER; I. ARACIL SÁEZ; A. FONT ESCAMILLA; C. F. GÓMEZ BORGES	
200. CREACIÓN DE APPLETS CON OBJETIVOS DIDÁCTICOS PARA LAS CLASES DE FÍSICA.....	2610
C. D. DENTON; J. A. MIRALLES; J. HERNÁNDEZ-ARACIL; G. CHIAPPE; M. J. CATURLA-TEROL	
201. EL ENFOQUE DE GÉNERO Y LAS TEORÍAS FEMINISTAS EN EL AULA: EXPERIENCIA EN DERECHO CONSTITUCIONAL.....	2620
M. C. TORRES DÍAZ	
202. LA DOCENCIA PRÁCTICA DE LA HISTORIA DEL ARTE EN LA UNIVERSIDAD DE SALAMANCA CONFORME AL EEES.....	2635
M. T. PALIZA MONDUATE; M. RUIZ MALDONADO; J. V. LUENGO UGIDOS; F. J. PANERA CUEVAS; L. MUÑOZ PÉREZ; C. GONZÁLEZ MAZA; M. V. ÁLVAREZ RODRÍGUEZ	
203. DISEÑO DE PROYECTOS CON ABP EN LA ASIGNATURA DE LINGÜÍSTICA GENERAL I EN ESTUDIOS DE GRADO.....	2651
I.M. MUÑOZ BAEILL; M.C. DAVÓ BLANES; D. LA PARRA CASADO; J.S. ÁLVAREZ GARCÍA; R. ORTIZ MONCADA	
204. TWITTEANDO EL DERECHO: REDES SOCIALES EN LA ENSEÑANZA DE LAS CIENCIAS JURÍDICAS.....	2666
M. L. SÁNCHEZ GARCÍA, M.I. GRIMALDOS GARCÍA, A.B. ALCARAZ RIAÑO	
205. NUEVOS ENFOQUES METODOLÓGICOS EN EXPRESIÓN GRÁFICA ARQUITECTÓNICA PARA INGENIERÍA DE EDIFICACIÓN.....	2677
R. IRLES PARREÑO; R. PÉREZ DEL HOYO	
206. HERRAMIENTAS VIRTUALES: LABORATORIOS VIRTUALES PARA CIENCIAS EXPERIMENTALES – UNA EXPERIENCIA CON LA HERRAMIENTA VCL.....	2689
J. M. MOLINA JORDÁ	
207. LA TUTORÍA ACADÉMICA-UNIVERSITARIA: METODOLOGÍA DE DESARROLLO Y POTENCIACIÓN A TRAVÉS DEL TRABAJO POR PROYECTOS.....	2703
J. M. MOLINA JORDÁ	
208. METODOLOGÍA DE EVALUACIÓN FORMATIVA EN LA ASIGNATURA “TRABAJO FIN DE MASTER” DEL GRADO EN QUÍMICA.....	2719
C. MARTÍNEZ RUIZ; J. NARCISO ROMERO; J.M. MOLINA JORDÁ	
209. EL ALUMNADO ANTE NUEVOS MÉTODOS DE ENSEÑANZA: OPINIONES Y PREFERENCIAS.....	2733
S. DE JUANA-ESPINOSA; M. R. GONZÁLEZ RAMÍREZ; E. MANRESA MARHUENDA; L. RIENDA GARCÍA; V. SABATER SEMPERE; J. J. TARÍ GUILLÓ; J. V. CONCA; R. ANDREU GUERRERO; J. A. FERNÁNDEZ SÁNCHEZ	
210. PRINCIPALES DIFERENCIAS JURÍDICAS ENTRE LA SOCIEDAD ANÓNIMA Y LA SOCIEDAD DE RESPONSABILIDAD LIMITADA.....	2748
V. GIMENO BEVIÁ; A. ASENSI MERÁS; P. ÍÑIGUEZ ORTEGA	
211. VIDEOS CORTOS Y APRENDIZAJE DEL COLOR DE LA PIEL A NIVEL CELULAR.....	2758
A. ROMERO-RAMETA; J.L. GIRELA LÓPEZ; M. J. GÓMEZ TORRES; Y. SEGOVIA HUERTAS; N. MARTÍNEZ-RUIZ; J. DE JUAN HERRERO	
212. FORMACIÓN PSICOPEDAGÓGICA DEL PROFESORADO UNIVERSITARIO EN EL CONTEXTO ACTUAL DE LA ENSEÑANZA SUPERIOR.....	2767
N. VERGINICA DUTA	
213. DISEÑO DE UNA HERRAMIENTA VIRTUAL PARA LA DOCENCIA EN PRÁCTICAS DE LABORATORIO DE ÓPTICA FÍSICA-I.....	2781
R. FUENTES ROSILLO, E. FERNÁNDEZ VARÓ, I. PASCUAL VILLALOBOS, C. GARCÍA LLOPIS, C. GONZÁLEZ PÉREZ	
214. DE COMO INVENTAR Y GESTIONAR UN CURSO DE INTRODUCCIÓN AL PROYECTO ARQUITECTÓNICO.....	2796
E. NIETO FERNÁNDEZ; J. A. SÁNCHEZ MORALES; J.M. TORRES NADAL	
215. PREVENCIÓN DE LA VIOLENCIA DE GÉNERO INTRAJUVENIL MEDIANTE EL USO DE LAS TIC Y LA EDUCACIÓN NO FORMAL.....	2810
Á. AMARO QUINTAS	

216. LA SEGURIDAD EN LAS PRÁCTICAS DE LABORATORIO: DETECCIÓN DE NECESIDADES FORMATIVAS E INFORMATIVAS.....	2826
J.V. GUARDIOLA BARTOLOMÉ; E. ABELLÁN GALLARDO; A. BELDA ANTOLÍ; T.M. BERLANGA FLORES; F. BROCAL FERNÁNDEZ; J.C CAÑEVERAS JIMÉNEZ; L. GRAS GARCÍA	
217. USO DE PROYECTOS DE COMPETICIÓN EN LA DOCENCIA UNIVERSITARIA.....	2840
C. D. DENTON; J. C. MORENO MARÍN; E. M. CALZADO ESTEPA; S. HEREDIA AVALOS	
218. ESTRATEGIAS DIDÁCTICAS PARA LA ENSEÑANZA DE LA HISTORIA DE LAS MATEMÁTICAS.....	2851
J.M. SEPULCRE MARTÍNEZ; J.A. NESCOLARDE SELVA	
219. DISEÑO DE PRÁCTICAS INTERDISCIPLINARES PARA LOS GRADOS DE MAGISTERIO E INGENIERÍA MULTIMEDIA.....	2862
D. MARCOS JORQUERA; M. L. PERTEGAL FELICES; R. GILAR CORBÍ; M. GONZÁLEZ GARCÍA; J.L. SÁNCHEZ ROMERO; A. M. JIMENO MORENILLA	
220. PUBLICIDAD Y GÉNERO: ACTITUDES Y EXPECTATIVAS LABORALES DE ESTUDIANTES DE PUBLICIDAD.....	2876
A. HERNÁNDEZ RUIZ; M. MARTÍN LLAGUNO; I.J. MARTÍNEZ MARTÍNEZ; A. GARCÍA GONZÁLEZ	
221. PROPUESTAS PARA LA FORMACIÓN INICIAL DEL PROFESORADO UNIVERSITARIO EN MATERIA DE SOSTENIBILIDAD.....	2889
M. P. MARTÍNEZ AGUT; M. A. ULL SOLÍS	
222. FORMACIÓN DE COMPETENCIAS TRANSVERSALES EN LA UNIVERSIDAD. APLICACIÓN A LA COMPETENCIA ANÁLISIS Y SÍNTESIS.....	2904
E. MANRIQUE, C. MOLLEDA, T. MONTORO, E. SADORNIL	
223. EDUCACIÓN EN QUÍMICA A TRAVÉS DE LA CREACIÓN DE COMUNIDADES ON-LINE: UNA VERDADERA EXPERIENCIA 2.0.....	2918
J. GARCÍA MARTÍNEZ, E. SERRANO TORREGROSA	
224. ESPACIOS VIRTUALES DE ENSEÑANZA Y APRENDIZAJE AUTÓNOMO: UNA REFLEXIÓN PARA SU PERFECCIONAMIENTO DESDE EL DERECHO INTERNACIONAL.....	2932
E. M ^º RUBIO FERNÁNDEZ, E. ORIHUELA CALATAYUD; R. RIQUELME CORTADO	
225. EXPERIÈNCIES DE TREBALL PER PROJECTES. INTERDISCIPLINARIETAT I COOPERACIÓ PER A UN APRENENTATGE SIGNIFICATIU.....	2944
M. CATALÁN SALVADOR, J. MARTÍNEZ VARGAS, P. MAS TOMÁS, M ^º . T. SELLÉS MIRÓ, R. VERDÚ LOZANO	
226. USO DE LA RADIOGRAFÍA INICIAL DEL ALUMNO PARA LA FORMACIÓN DE GRUPOS DE TRABAJO.....	2959
M. ANTÓN-RODRÍGUEZ; F.J. DÍAZ-PERNAS; M. MARTÍNEZ-ZARZUELA; V. FLORES-LUCAS; F.J. PEROZO-RONDÓN	
227. EL CONTEXTO EN LA ESCRITURA: UN CONTINUO EN LA DIACRONÍA DE LA LENGUA ESPAÑOLA.....	2969
H. PROVENCIO GARRIGÓS; J. FERNÁNDEZ JAÉN	
228. COMPETENCIAS DOCENTES EN LA FORMACIÓN DE MAESTROS DE EDUCACIÓN INFANTIL DESDE LA EDUCACIÓN MATEMÁTICA.....	2982
L. SABATER SAIZ, M.C. PENALVA MARTÍNEZ; M.L. CALLEJO DE LA VEGA	
229. CADS INNOVATIVE CORPUS-DRIVEN METHODOLOGY FOR THE ACADEMIC ENGLISH INSTRUCTION OF TRANSITIONAL LINKERS.....	2995
M. ALESÓN-CARBONELL; A. RYNEISKAYA	
230. USO DE RECURSOS EDUCATIVOS DIGITALES EN EL ÁMBITO DE INGENIERÍA DE EDIFICACIÓN.....	3012
V. E. GARCÍA VERA; R. ROIG VILA; P. MARTI CIRIQUIAN; P. GARCÍA FERRÁNDEZ	
231. FUNDAMENTOS Y CONDICIONES PARA EL USO DE LAS COMUNIDADES DE APRENDIZAJE EN LA EDUCACIÓN UNIVERSITARIA.....	3023
G. MERMA MOLINA; C. RAMOS HERNANDO	
232. ESTRUCTURA INTERNA DE UNA PLUMA DE AVE MEDIANTE DIFRACCIÓN Y MICROSCOPIA.....	3037
H. PÉREZ GARCÍA, R. GARCIA MOLINA, I. ABRIL	
233. PROYECTO DE ORIENTACIÓN PROFESIONAL DEL ALUMNADO DE SECUNDARIA. UN MODELO DE ACTUACIÓN.....	3046
J. D. ÁLVAREZ TERUEL; A. M ^º VEGA MORALES, A. LÓPEZ PADRÓN; B. TREMIÑO QUILES, C. GRAU DEVESA	
234. EVALUACIÓN, ASISTENCIA Y PARTICIPACIÓN: DESAFÍOS METODOLÓGICOS EN EL AULA DE LENGUA INGLESA.....	3061
M. PALAZÓN SPECKENS	

235. TÉCNICAS DE TRABAJO EN EQUIPO PARA ESTUDIANTES UNIVERSITARIOS.....	3072
C. CUADRADO SALINAS; F.J. FERNÁNDEZ LÓPEZ; M. FERNÁNDEZ LÓPEZ; C. FERNÁNDEZ-PACHECO ESTRADA; D. GONZÁLEZ LAGIER; I. LIFANTE VIDAL; J. MOYA BALLESTER	
236. EL GÉNERO EN EL CURRÍCULO OCULTO UNIVERSITARIO: SESGOS Y ESTEREOTIPOS DE GÉNERO EN LOS PROGRAMAS DE PRESENTACIONES.....	3087
M.ª J. RODRÍGUEZ JAUME; H. PROVENCIO GARRIGÓS	
237. HERRAMIENTAS BÁSICAS PARA LA DOCENCIA EN DERECHO DESDE LA PERSPECTIVA DE GÉNERO.....	3102
N. GARAY MONTAÑEZ; M. ESQUEMBRE CERDÁ; N. MONTESINOS SÁNCHEZ; C. COLLADO MATEO; C. TORRES DÍAZ; M. MORAGA GARCÍA.	
238. INCORPORACIÓN DE LAS NUEVAS TECNOLOGÍAS WEB 2.0 EN EL MÁSTER UNIVERSITARIO EN INGENIERÍA DE TELECOMUNICACIÓN.....	3115
J. FRANCÉS; F. VICENTE; M. L. ÁLVAREZ, A. ALBALADEJO; A. BELÉNDEZ; S. GALLEGO; S. MARINI; C. NEIPP; C. PASCUAL, J. VERA	
239. APLICACIÓN GRÁFICA INTERACTIVA BASADA EN MATLAB PARA EL ANÁLISIS DEL EXPERIMENTO DE LA DOBLE RENDIJA DE YOUNG.....	3128
J. FRANCÉS; S. BLEDA; S. GALLEGO; C. NEIPP; A. MÁRQUEZ; E. ARRIBAS; M. L. ÁLVAREZ; A. BELÉNDEZ	
240. VÍDEOS ACADÉMICOS COMO REFUERZO DE NUESTRAS CLASES.....	3139
M.J. FERNÁNDEZ TORRES; M.D. SAQUETE FERRÁNDIZ; J. MOLTÓ BERENGUER	
241. NUEVAS TECNOLOGÍAS EN LA DIDÁCTICA DE LA LENGUA INGLESA: EL AULA CON NATIVOS DIGITALES.....	3149
M. SÁNCHEZ QUERO, M. CHERRO SAMPER, C. BOTELLA TEJERA, F. DÍEZ FUENTES, A.D. JUAN RUBIO, I.M. GARCÍA CONESA	
242. CULTIVANDO CREATIVIDADES EN EL GRADO DE QUÍMICA.....	3159
A. SÁEZ, D. GARCÍA-BEZARES, A. J. MARTÍNEZ LORENZO, V. SELVA MARTÍNEZ, F. J. VIDAL-IGLESIAS, L. GARCÍA-CRUZ, J. SOLLA-GULLÓN; J. INIESTA VALCÁRCEL	
243. APERTURA ENTRÓPICA.....	3174
F. J. VIDAL-IGLESIAS; L. GARCÍA-CRUZ; S. HERRERO FERRANDO; J. SOLLA-GULLÓN; A. J. MARTÍNEZ LORENZO, V. SELVA MARTÍNEZ, A. SÁEZ, D. GARCÍA-BEZARES; J. INIESTA VALCÁRCEL	
244. FORO DE DISCUSIÓN PROFESIONAL-UNIVERSITARIO SOBRE FORMACIÓN DE TÉCNICOS EN EVALUACIÓN DE IMPACTO AMBIENTAL.....	3185
C. MARTÍN CANTARINO	
245. INNOVACIÓN EN ENFERMERÍA: DISEÑO DE PRÁCTICAS EN LABORATORIO DE SIMULACIÓN.....	3200
R. M. PÉREZ CAÑAVERAS; M. F. VIZCAYA MORENO; A. PÉREZ CAÑAVERAS; J. DE JUAN HERRERO	
246. REORGANIZACIÓN DE LA DOCENCIA DE ESTRUCTURAS EN EL GRADO DE INGENIERÍA CIVIL ADAPTADO AL EEES.....	3211
D. BRU ORTS; F.J. BAEZA DE LOS SANTOS; S. IVORRA CHORRO; E. SEGOVIA EULOGIO	
247. PROGRESO Y AVANCES EN LA ASIGNATURA OPERACIONES BÁSICAS DE LABORATORIO II DEL GRADO EN QUÍMICA.....	3227
C. SÁNCHEZ RODRÍGUEZ; J.L. TODOLÍ TORRÓ; R. SÁNCHEZ ROMERO; N. GRANÉ TERUEL; M.C. GARRIGÓS SELVA; A. AMORÓS PÉREZ; A. CAÑABATE LÓPEZ; M. CARRERA FERNÁNDEZ; A. COTS SEGURA; S. LÓPEZ BERNABEU; C. SOLER MORA; P. SORIANO DÍAZ; A. VILLASEÑOR MILÁN	
248. CONCURSO DE CARTELES DIGITALES: UN NUEVO ENFOQUE METODOLÓGICO EN LA DOCENCIA DE LA FARMACOLOGÍA.....	3241
C. GARCÍA CABANES; V. MANEU FLORES; M. PALMERO CABEZAS; J. FORMIGÓS BOLEA	
249. MATERIALES DE BASE NO TEXTUAL PARA EL APRENDIZAJE DEL ANÁLISIS SOCIOLÓGICO.....	3251
M.A. ALZAMORA DOMÍNGUEZ	
250. MICROAPRENDIZAJE, RECONOCIMIENTO DE PATRONES E INTERACCIÓN CON EL ENTORNO: ESTRATEGIAS DIDÁCTICAS PARA APRENDIZAJE EFICAZ.....	3262
J. DE JUAN; R.M. PEREZ; M.F. VIZCAYA MORENO; A. ROMERO RAMETA; J.L. GIRELA LÓPEZ; M.J. GÓMEZ TORRES; Y. SEGOVIA HUERTAS; N. MARTÍNEZ RUIZ	
251. DISEÑO DE OBJETOS DE APRENDIZAJE EN EL ÁREA DE CONSTRUCCIONES ARQUITECTÓNICAS.....	3279
M.F. CÉSPEDES LÓPEZ; R.T. MORA GARCÍA; L. RODRÍGUEZ VALENZUELA; E. TOLEDO MARHUENDA	
252. RECURSOS DIGITALES Y ESTILOS DE APRENDIZAJE EN EDUCACIÓN SOCIAL.....	3293
C. SÁNCHEZ ROMERO; M.ª L. CACHEIRO GONZÁLEZ; J. M. GONZÁLEZ LORENZO; V. MATOS; J. SEMPERE	
253. DISEÑO DE UNA MATERIA A TRAVÉS DEL ANÁLISIS DE COMPETENCIAS.....	3304
A. MEDINA RIVILLA; M.ª C. DOMÍNGUEZ GARRIDO; C. SÁNCHEZ ROMERO	

254. APRENDIZAJE PERMANENTE EN LA SOCIEDAD DE LA INFORMACIÓN Y DEL CONOCIMIENTO.....	3320
C. GUIRAO MIRÓN	
255. EL APRENDIZAJE CONECTIVO Y COLABORATIVO EN LOS ESTUDIOS DE GRADO EN CIENCIAS DEL MAR.....	3330
J. ZUBCOFF VALLEJO, A. FORCADA ALMARCHA, F. GOMARIZ CASTILLO, J.V. GUARDIOLA, F. MARTÍNEZ HERNÁNDEZ, R. SALAS GUTIÉRREZ, M. ROCA ANTOLI, V. RUIZ TORRES, G. F. MARTÍN GONZÁLEZ, C. VALLE PÉREZ, F. GIMÉNEZ CASALDUERO, Y. FERNÁNDEZ TORQUEMADA, J. BAYLE SEMPERE, P. SÁNCHEZ JEREZ.	
256. METODOLOGÍA INTEGRADA EN CUARTO DE GRADO ADAPTADO EN TRABAJO SOCIAL.....	3344
M. PARDO ALFARO, A. LASCORZ FUMANAL, A.I. PAYÁN MARTÍNEZ, A. TORRIJOS MUELAS	
257. INTERNATIONALIZATION PFC WORKSHOP. INNOVACIÓN EN DOCENCIA DE PROYECTO FIN DE CARRERA EN ARQUITECTURA.....	3356
CARLOS L. MARCOS	
258. LAS SALIDAS DE CAMPO EN LOS MÁSTERES OFICIALES. EL MÁSTER DE DESARROLLO LOCAL E INNOVACIÓN TERRITORIAL (DELEITE).....	3379
A. MARTÍNEZ PUCHE	
259. EMPLEO DE TIC EN AULAS UNIVERSITARIAS. WEBS DIDÁCTICAS Y SU RELACIÓN CON RENDIMIENTO ACADÉMICO.....	3394
A.B. MIRETE RUIZ; N. ORCAJADA SÁNCHEZ; F.A. GARCÍA SÁNCHEZ	
260. EL USO DE LA WEB QUEST PARA LA CONSTRUCCIÓN DE APRENDIZAJE EN ENTORNOS VIRTUALES.....	3407
N. ORCAJADA SÁNCHEZ; A.B. MIRETE RUIZ; F.A. GARCÍA SÁNCHEZ	
261. INTEGRACIÓN DE LOS MATERIALES OPEN COURSE WARE EN LA ENSEÑANZA UNIVERSITARIA: ESTIMACIÓN DE SUS EFECTOS.....	3422
D. FRÍAS-NAVARRO; H. MONTERDE-I-BOR; G. PONS SALVADOR; L. DOLZ SERRA; P. SAMPER GARCÍA; M.V. MESTRE ESCRIVA; L. BADENES RIBERA	
262. HERRAMIENTAS Y MÉTODOS DE LA DOCENCIA VIRTUAL EN ASIGNATURAS EXTINGUIDAS.....	3433
A. ESPINOSA SEGUÍ, R. DIEZ ROS, M ^º D. DE JUAN VIGARAY	
263. UNA EXPERIENCIA DE TRABAJO COOPERATIVO EN EL GRADO DE EDUCACIÓN INFANTIL: LA PERSPECTIVA DEL ALUMNADO.....	3448
M ^º J. BOLARÍN MARTÍNEZ	
CONCLUSIONES	
264. INFORME TAULA NÚMERO 1.....	3458
M. À. FRANCÉS DÍEZ	
265. EL PAPEL DE LA COORDINACIÓN DOCENTE EN LOS NUEVOS GRADOS.....	3465
M. M. CARRASCO ANDRINO	
266. ALGUNAS PROPUESTAS PARA POTENCIAR LA PARTICIPACIÓN DEL ALUMNADO UNIVERSITARIO EN EL PROCESO DE ENSEÑANZA-APRENDIZAJE.....	3475
M. D. MARTÍNEZ LIROLA	
267. EVOLUCIÓN Y REVOLUCIÓN EN LAS AULAS.....	3480
IRENE SENTANA GADEA	
268. DIVERSOS ASPECTOS A CONSIDERAR EN LA EVALUACIÓN DE LA ACTIVIDAD DOCENTE.....	3490
D. GUIJARRO ESPÍ	
269. CONCLUSIONES DE LA MESA DE COMUNICACIONES NÚMERO 10.....	3497
J. A. HURTADO SÁNCHEZ	
270. APORTACIONES MESA 12, UN EJEMPLO DE LA PARTICIPACIÓN Y EL COMPROMISO DE LA COMUNIDAD UNIVERSITARIA.....	3504
M. C. GONZÁLEZ GÓMEZ	
271. CONCLUSIONES DE LA MESA DE COMUNICACIONES NÚMERO 13.....	3518
E. LAPIEDRA GUTIÉRREZ.	
272. LO QUE HACE EL MEJOR PROFESORADO UNIVERSITARIOS.....	3526
M ^º J. RODRÍGUEZ JAUME	
273. EL EMPLEO DE LAS TICS Y DE OTRAS METODOLOGÍAS DOCENTES NOVEDOSAS EN LOS PROCESOS DE ENSEÑANZA-APRENDIZAJE.....	3533
M ^º B. RIZO GÓMEZ	

Qualitat a cost zero?

L'anàlisi de la qualitat dels estudis universitaris: exemples concrets

M. À. Francés Díez; F. J. Jover; G. García Atiénzar

Facultat de Filosofia i Lletres

Universitat d'Alacant

RESUM (ABSTRACT)

El procés d'implantació de l'Espai Europeu d'Educació Superior ha implicat, entre altres canvis d'importància cabdal que hem tingut l'ocasió d'analitzar en ocasions anteriors, l'elaboració de tot un sistema d'avaluació de la qualitat de la docència i de l'estructura dels graus que en garanteix l'efectivitat. En aquest sentit, la col·laboració de la comunitat universitària en aquests processos resulta fonamental, tot i que no sempre ha estat senzill instaurar tot un aparell burocràtic de documentació destinada a deixar constància de les proves o evidències de la qualitat objecte d'anàlisi. La Facultat de Filosofia i Lletres de la UA ha estat un dels primers centres a apostar per aquests sistemes, i l'objectiu d'aquesta comunicació és revisar el procés d'implantació del Sistema Intern de Garantia de Qualitat i posar-hi exemples concrets en relació amb titulacions de la Facultat.

Paraules claus: qualitat, universitat, graus, màsters, Humanitats

1. INTRODUCCIÓ

La creació de l'Espai Europeu d'Educació Superior (EEES) ha implicat la implantació d'una nova estructura educativa i de nombroses innovacions en la pràctica docent. Aquestes qüestions han estat àmpliament tractades en reunions, seminaris i publicacions. Ara bé, el marc legal que ha fet possible tots aquests canvis també establí el necessari desenvolupament d'un sistema de garantia que aconseguís, mitjançant el seguiment i l'acreditació dels nous títols, la plena confiança de la societat en l'oferta formativa.

En aquest sentit, a la Facultat de Filosofia i Lletres de la UA, en lloc de crear solament una figura de coordinador de qualitat o una comissió de garantia de qualitat, considerats en els sistemes interns de garantia de qualitat com els agents responsables del seguiment i compliment dels plans d'estudis, hem vist necessària la implicació de la comunitat universitària en l'estructura de qualitat, no solament per a analitzar la marxa dels plans d'estudi, sinó també per a avaluar-los i proposar millores a les comissions responsables de cada grau i de centre, a partir de les evidències o proves recollides.

En aquesta comunicació pretenem mostrar, a més del procés d'implantació de l'EEES i les innovacions introduïdes en els títols de la Facultat de Filosofia i Lletres, l'estructura de qualitat implantada, com funciona, quines fortaleses i debilitats se'n poden destacar i alguns dels resultats assolits durant el primer curs acadèmic de grau implantat completament a data d'avui (el curs 2010-2011) a partir de tres casos d'estudi que han obtingut dades positives: els graus en Filologia Catalana i Història i el màster d'Arqueologia Professional i Gestió Integral del Patrimoni.

2. EL PROCÉS D'IMPLANTACIÓ DE L'ESPAI EUROPEU D'EDUCACIÓ SUPERIOR EN LA FACULTAT DE FILOSOFIA I LLETRES

2.1 L'Espai Europeu d'Educació Superior i els sistemes d'avaluació de la qualitat

El 1999, amb la declaració de Bolonya, s'iniciava el procés de construcció de l'Espai Europeu d'Educació Superior. La implantació a Espanya va ser progressiva, encara que la vigència definitiva del Pla Bolonya s'establí per al curs acadèmic 2010-2011. Des de llavors fins ara, han estat diverses les normatives —especialment la Llei Orgànica d'Universitats 4/2007, de 12 d'abril, i el RD 1393/2007, de 29 d'octubre, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments universitaris oficials— que en l'àmbit nacional s'han anat promulgant amb la

intenció d'aconseguir els objectius traçats inicialment. De la lectura de la legislació vigent i del reconeixement de la situació actual es pot destacar que han estat almenys dues les qüestions fonamentals que s'han volgut transformar:

a) Aconseguir la modernització de la universitat espanyola amb la implantació d'uns nous plans d'estudis convergents amb les demandes europees, el compliment i la qualitat dels quals es garanteix a través sistemes de seguiment i d'introducció de millores.

b) Aconseguir la plena convergència de les titulacions oferides a Espanya amb les europees, amb un sistema de titulacions basat en dos nivells o cicles, el primer pertinent per al mercat de treball europeu, i el segon conduent a titulacions de postgrau. I, tot això, amb l'establiment d'un sistema comú de quantificació dels resultats de l'aprenentatge i del volum de treball dut a terme pels discents en crèdits ECTS (sistema europeu de transferència de crèdits, nascut amb el programa de mobilitat dels estudiants).

Pel que fa a la primera, encara que s'han donat grans avenços en la incorporació de les TIC, en la implantació de noves metodologies d'ensenyament i aprenentatge i en el desenvolupament de diferents modalitats organitzatives, la crisi econòmica iniciada fa ja uns anys —des d'almenys el 2008, però fonamentalment des del 2010— ha frenat considerablement les possibles expectatives de modernització, davant la falta d'inversions en infraestructures, dotacions i investigació. A això hem de sumar la congelació de les plantilles, les retallades en personal docent produïdes en nombroses universitats i, com a conseqüència, la desmotivació del professorat a l'hora d'implicar-se en el procés de canvi iniciat, de continuar amb el seu procés de formació o d'implementar noves experiències docents.

En relació amb la segona de les qüestions, s'està aconseguint, sense significatives disfuncions, la implantació de la nova estructura de les titulacions universitàries basada en crèdits ECTS. La construcció de l'Espai Europeu d'Educació Superior ha comportat l'establiment d'una nova estructura en les titulacions universitàries de l'àmbit estatal, consistent, llevat d'excepcions, en la substitució de les llicenciatures de quatre o cinc anys de durada i 300 o 360 crèdits lectius —actualment en procés d'extinció— per graus de quatre anys i 240 crèdits ECTS que, en alguns casos, es poden complementar amb un màster oficial de 60 crèdits ECTS.

Aquest nou sistema, col·loquialment conegut com 4+1, ha implicat una reorganització de la càrrega de treball de l'estudiant i el sistema educatiu. Es passa d'una activitat docent definida pel fet d'ensenyar, centrada en les hores de classe del professorat, a un procés

d'aprenentatge actiu de l'alumnat. En teoria, la tasca del professorat en aquest nou sistema és la d'*ensenyar a aprendre*, mentre que la funció de l'estudiant és la d'*aprendre a aprendre*. El docent deixa de ser un mer transmissor d'informació i passa a ser un instructor, que aprén formant a un alumnat que es considera amb capacitat autònoma, capaç d'aprendre per si mateix i de regular la seua activitat professional de forma flexible en funció de les demandes socials i del mercat, a partir d'una formació integral oferida per la universitat (De Miguel 2006). En la realitat, aquesta fita està molt allunyada de la realitat. En general, no s'han produït grans canvis respecte del que ja es venia fent en les llicenciatures, ja que, d'una banda, la ràtio d'estudiants permesa per efectuar la divisió en grups en totes les activitats presencials és molt elevada i, de l'altra, probablement per l'absència d'oferta de treball, la matriculació ha augmentat ostensiblement des de l'entrada en vigor dels graus, de manera que la massificació a les aules és la nota dominant.

A més a més, els títols de grau i postgrau incorporen el que es va anomenar el *suplement de títol*, on es detalla la formació rebuda i les competències adquirides, que l'egressat haurà de desenvolupar al llarg de la seva vida laboral. Aquestes competències són, segons les directrius per a l'elaboració de títols universitaris de grau i màster del Ministeri d'Educació, de 21 de desembre de 2006, *una combinació de coneixements, habilitats, actituds i valors que capacitaran un titulat per afrontar amb garanties la resolució de problemes o la intervenció en un assumpte en un context acadèmic o professional determinat*.

A més, és important insistir en alguns aspectes concrets d'especial rellevància recollits en la Llei Orgànica d'Universitats 4/2007 (LOU) de 12 d'abril (BOE núm. 89, de 13 d'abril de 2007) i el RD 1393/2007, de 29 d'octubre, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments universitaris oficials. La LOU considera que és d'enorme transcendència la incorporació de noves metodologies d'aprenentatge, de procediments per avaluar-ne l'adquisició i de pràctiques externes; a més, determina la conveniència d'afavorir i potenciar la mobilitat de l'alumnat i el professorat i la creació d'espais comuns entre universitats europees, com també de millorar les relacions amb la societat, atenent a necessitats concretes. També estableix la implantació d'un sistema de garantia de qualitat com a part dels nous plans d'estudis i el manteniment de la nova organització dels ensenyaments. El Sistema de Garantia de Qualitat es concep, doncs, com el garant d'aquesta nova organització dels ensenyaments i el pilar sobre el qual cal avalar l'acreditació dels títols i crear la confiança en el sistema.

En aquest context, és molt important destacar que a les universitats se'ls va donar plena autonomia en el disseny de la seua oferta formativa, encara que amb el requisit d'estar plenament supervisat per un sistema d'avaluació exigent —verificació inicial, seguiment intern i extern i acreditació— que permetés supervisar el compliment del que estableixen els plans d'estudis de cada títol i informar amb plena transparència a la societat de la qualitat que se'ls demana. Per tant, la implantació a l'Estat espanyol de l'Espai Europeu d'Educació Superior ha comportat no solament una nova estructuració i ordenació dels ensenyaments universitaris, sinó, també, l'obligació d'executar de forma consistent, cohesiva i completa els plans d'estudis dissenyats, mostrant a la societat que es compleixen els objectius proposats, es corregeixen les disfuncions detectades i s'introdueixen les millores pertinents recomanades internament o externa.

2.2 El desenvolupament dels nous plans d'estudis a la Facultat de Filosofia i Lletres

Seguint amb aquests principis, la Facultat de Filosofia i Lletres es va proposar adaptar els plans d'estudis de les llicenciatures vigents a la nova estructura de graus establerta per llei dins l'EEES. En alguns casos, les limitacions imposades per l'Administració valenciana pel que fa al nombre mínim de matriculats (50) per a acceptar la verificació d'un determinat grau van obligar a dissenyar programes formatius amb assignatures i matèries comunes a diferents títols de graus afins, per tal de possibilitar la continuïtat de l'oferta. Aquests programes formatius comuns van ser dissenyats i planificats en els títols de grau en Geografia i Ordenació del Territori, Història i Humanitats d'una banda i, de l'altra, en els estudis filològics: Espanyol: Llengua i Literatures; Estudis Àrabs i Islàmics; Filologia Catalana; Estudis Francesos i Estudis Anglesos. Això significa que els estudiants de diferents graus afins comparteixen, almenys, el mateix mòdul de matèries bàsiques en primer i segon curs i, en quart curs, tenen la possibilitat de cursar altres mòduls compartits (els denominats *minor*, que permeten a l'estudiant obtenir una menció en un altre estudi filològic, a banda de la titulació *major* obtenida amb el grau cursat com a primera opció). El fet de compartir assignatures amb un nombre elevat d'alumnes de tots els estudis filològics implica l'augment i la massificació dels grups teòrics i pràctics.

En qualsevol cas, i amb independència d'aquestes circumstàncies, que més endavant tractarem, si haguéssim de buscar un qualificatiu per als nous plans d'estudis verificats per

l'ANECA el 2010, posats en funcionament en el curs acadèmic 2010-2011, probablement seria el d'*innovadors*. Els nombrosos canvis proposats impliquen, en teoria, un salt considerable cap a l'assoliment de l'anomenada *qualitat*, perquè les millores introduïdes no tenen precedents en la universitat espanyola i afecten a totes les esferes de la pràctica docent. De manera general i sense ànim de ser exhaustius, els canvis introduïts es poden concretar en: objectius general del títol; perfils professionals del títol; competències conceptuals, procedimentals i actitudinals de caràcter general i específic que l'alumnat ha d'adquirir associades a activitats formatives i processos d'avaluació; resultats i objectius d'aprenentatge que cal assolir, tant generals com específics, en cada assignatura i mòdul; nova estructura del pla d'estudis, integrat per matèries, mòduls i assignatures; treball de fi de grau obligatori; pràctiques externes en uns graus amb caràcter obligatori i en altres amb caràcter optatiu; programes de mobilitat; ampliació de la gamma d'activitats formatives presencials; activitats no presencials quantificades en hores de treball; cronograma orientatiu del pla de treball dissenyat per a cada assignatura per setmanes, tant pel que fa a activitats presencials com no presencials; sistema d'avaluació contínua amb diferents instruments que, com a mínim, equivalen al 50% de la qualificació final de qualsevol assignatura; canvis en els continguts curriculars, amb coneixements més transversals, procedimentals i actitudinals; finalment, sistema de garantia de qualitat dels títols, seguint el que estableix el Sistema Intern de Garantia de Qualitat (SIGQ) del centre, aprovat el 2008. En relació amb això, en els apartats 5 i 9 de totes les memòries de grau s'indiquen quins són els mecanismes per a fer el seguiment de les titulacions, verificar el compliment dels plans d'estudis, introduir millores i coordinar la tasca docent.

En definitiva, doncs, si considerem únicament els aspectes que acabem de destacar, és evident que es tracta d'un nombre d'innovacions d'enorme transcendència, que impliquen una nova concepció dels processos d'ensenyament i aprenentatge i, a més, contribueixen a millorar la qualitat de l'oferta formativa.

2.3 El Sistema de Garantia de Qualitat de les titulacions de la Facultat de Filosofia i Lletres

Atenent a la normativa vigent, i amb l'objectiu de generar en la societat la suficient confiança sobre la qualitat de l'oferta formativa que s'ofereix des de la Facultat de Filosofia i Lletres, el 2008 va ser aprovat el Sistema Intern de Garantia de Qualitat, que havia d'assegurar el compliment dels nous plans d'estudis, com també desenvolupar els

mecanismes per a introduir les recomanacions de les agències d'avaluació externa. En el capítol 3 del manual del SGIQ, dedicat a l'estructura dels centres per al desenvolupament del SGIQ, i en l'apartat 9 de les diferents memòries de grau i postgrau verificats, es va fer constar l'existència d'una estructura de qualitat integrada pel degà, el coordinador de qualitat del centre, la Comissió de Garantia de Qualitat i les respectives comissions de seguiment de grau i postgrau.

La implantació de la nova estructura de graus i màsters i la designació dels agents de qualitat va posar de manifest les dificultats existents per a aconseguir evidències que asseguraren el compliment dels plans d'estudis, com també dels mecanismes de coordinació entre els membres dels amplis equips docents constituïts per a la impartició d'assignatures molt més complexes, a causa de la diversitat de les modalitats organitzatives i les metodologies docents implementades. De fet, va ser a través de la tasca de diversos tutors del Programa d'Acció Tutorial que es van poder reconèixer problemes amb el compliment d'activitats presencials o d'instruments i règims d'avaluació.

D'aquesta manera, es va redissenar una estructura de qualitat molt més àmplia, en què es va fer participar als actors principals del procés, que no són altres que els equips docents i l'alumnat, alhora que es van habilitar diversos mecanismes i eines per aconseguir evidències objectives, facilitar la diagnosi i plantejar propostes de millora per part de tots els grups d'interès.

D'aquesta manera, a la Facultat de Filosofia i Lletres s'ha desenvolupat una estructura de qualitat, detallada en el capítol 3 del Manual del Sistema Intern de Garantia de Qualitat de la Facultat de Filosofia i Lletres (<http://lletres.ua.es/es/documentos/calidad/audit/msgic-cap03.pdf>), en què es fa partícip dels processos de qualitat a tot el professorat amb docència en titulacions del centre, a través de la coordinació d'assignatura i de curs. Gràcies a les actes de les reunions de coordinació i de seguiment de la titulació i als informes de seguiment anual aconseguim detectar disfuncions, autoavaluar els processos docents i proposar millores sota la supervisió de les comissions de grau. En aquests informes, els equips docents fan arribar a les seues respectives comissions diversos aspectes sobre el desenvolupament de l'activitat docent: el pla d'aprenentatge previst, el règim d'avaluació, els resultats, els problemes i les propostes de millora. A més, i amb l'objectiu d'aconseguir que l'opinió de l'alumnat —el principal destinatari del procés— sobre el desenvolupament de cada assignatura siga tinguda en compte pels equips docents i per les comissions de grau, des del centre s'ha elaborat una enquesta de

satisfacció que els i les estudiants poden emplenar de manera voluntària. Les dades que en resulten són posades a disposició dels coordinadors d'assignatura i les comissions de grau, abans que facen els seus informes de seguiment i resultats (<http://lletres.ua.es/es/calidad/informes-del-sgic-curso-2010-2011.html>). En aquesta enquesta es pregunta als discents per diverses qüestions relacionades amb la guia docent, activitats presencials, càrrega de treball, processos d'avaluació i grau de satisfacció amb la seua formació, i acaba amb la possibilitat de proposar millores al professorat. Alhora, atés que tota l'acció ha d'estar dirigida a l'atenció a l'alumnat, s'ha considerat important que en les comissions de grau participe amb vot un/a representant d'aquest col·lectiu —hi poden assistir altres alumnes, també, amb veu—, com també un/a representant del Programa d'Acció Tutorial (PAT).

Finalment, a la pàgina web de la Facultat ha sigut habilitada una bústia de queixes, reclamacions i suggeriments, atenent el PA-04 del SGIQ del nostre centre, com a eina al servei de tots els grups d'interés. En l'atenció i la resolució de les incidències estan implicades les comissions i els agents de l'estructura de qualitat assenyalada, seguint el procediment administratiu establert.

Tot això permet reconèixer, tot i que encara siga escàs el temps transcorregut, una sèrie de fortaleces i debilitats que considerem necessari analitzar. Entre els punts forts podem destacar:

a) Implantació d'una estructura de seguiment de l'acció docent, ramificada, dinàmica, vertical, horitzontal i transversal;

b) Implicació del personal docent i investigador en el procés d'assoliment de la qualitat, amb una participació activa en la proposta de millores i en la definició dels objectius anuals del centre;

c) Desenvolupament de l'autoavaluació dels equips docents, comptant amb evidències directes a través dels resultats acadèmics obtinguts i el grau de satisfacció de l'alumnat;

d) Obtenció d'informació útil respecte a les virtuts i deficiències del pla d'estudis en funcionament;

e) Obtenció de propostes de millora necessàries i eficaces en la pràctica diària de l'acció docent;

Entre les debilitats o dificultats detectades, podríem citar:

a) Necessitat d'un alt grau d'implicació dels agents;

b) Major càrrega de treball administratiu i de coordinació per als equips docents no reconeguda ni com gestió acadèmica ni docent.

2.4 Els títols de grau de Filologia Catalana i Història i de màster d'Arqueologia Professional i Gestió Integral del Patrimoni: tres casos d'estudi

Com la resta de graus de la Facultat de Filosofia i Lletres, el grau de Filologia Catalana és resultat del treball d'una comissió formada per professorat del Departament de Filologia Catalana i supervisada per la direcció. Com hem tingut ocasió d'esmentar abans, malgrat la urgència dels terminis amb què vam comptar, la memòria de grau és fruit d'un intens procés de reflexió que va procurar conduir el gir envers la nova concepció del procés ensenyament-aprenentatge amb totes les garanties possibles d'èxit. En aquest sentit, algun dels aspectes que podríem destacar del disseny de grau és l'aposta per una llista limitada (22) de competències àmplies, integradores d'aspectes conceptuals, procedimentals i actitudinals, que va rebre el vistiplau immediat d'ANECA, com també la diversificació d'activitats pràctiques que allunyaven, definitivament, el nou títol de l'ensenyament tradicional associat a les Lletres, on predominaven les hores teòriques i la metodologia de la lliçó magistral. L'esforç per modernitzar els estudis de català va ser unànime, per tal com totes les àrees implicades (les relacionades amb la llengua, la literatura, la didàctica de totes dues, etc.) van idear assignatures que cobriren tots els aspectes conceptuals i procedimentals que un/a alumne/a de Filologia Catalana hauria de dominar en acabar la carrera en cadascuna de les especialitzacions científiques implicades. En aquest sentit, cal destacar l'adaptació d'assignatures existents i la creació de noves assignatures amb un marcat caràcter transversal, no historicista, relacionat amb la cultura i la literatura catalanes des d'una perspectiva àmplia, molt afins a la idea que presideix la reforma universitària, és a dir, centrar l'atenció en l'aprenentatge integral de l'alumnat, donar-los coneixements amplis i també especialitzats amb noves metodologies docents i aproximacions innovadores a la matèria.

El seguiment de la implantació del grau, que en el curs acadèmic actual (2011-2012) es troba en segon curs, revela dates interessants respecte de l'únic any acadèmic ja tancat, avaluat i analitzat, és a dir, 2010-2011. Els punts forts de la titulació són la bona valoració que el professorat ha rebut per part de l'alumnat, l'esforç dels equips docents per adequar-se al nou estil que caracteritza l'EEES (augment de classes pràctiques, innovació docent, ús de les TIC, etc.) i la coordinació, en bona mesura afavorida per tot el sistema d'avaluació de la qualitat implantat

per la Facultat, entre el professorat d'una mateixa assignatura i amb assignatures afins de l'àrea i de la resta del curs. No s'han enregistrat reclamacions relacionades amb el Departament de Catalana, i ens avalen els bons resultats que manifesten els indicadors de seguiment recollits a l'informe PM01-F01 de resultats de grau en Filologia Catalana (<http://lletres.ua.es/es/documentos/calidad/informes-de-resultados/comision-de-grado-en-catalan-curso-2010-2011.pdf>) que comentarem tot seguit. En primer lloc, un 64% dels nostres estudiants van triar Filologia Catalana com a primera opció (la mitjana de la branca d'Arts i Humanitats és lleugerament inferior, del 62%). Vam satisfer, al 100%, la taxa de matriculació (és a dir, vam cobrir totes les places ofertades), indicador que representa un augment considerable en relació amb l'any anterior (es va duplicar el nombre de matriculats en Filologia Catalana respecte del curs 2009-2010). La taxa que fa referència al grau de formació del nostre professorat, a més, és superior a la mitjana de la branca d'Arts i Humanitats: un 76% del nostre PDI té el doctorat i dedicació completa, per sobre del 70%, que és la mitjana de la branca. Els indicadors relacionats amb els resultats generals del curs 2010-2011 situen la taxa d'èxit de l'alumnat en un 86,43%, és a dir, que el nostre alumnat ha aprovat el 86,43% dels crèdits a què s'ha presentat. No cal dir que aquesta taxa és extraordinàriament alta i denota l'esforç del nostre alumnat per superar les assignatures a bon ritme. A més, com major és la nota d'accés dels estudiants, més alta és la taxa d'èxit que en resulta: en alumnes que han obtingut una nota entre el 9 i el 14 (18 alumnes en total), el 98,22% han superat els crèdits a què s'han presentat, i dels que han accedit mitjançant una nota entre 8 i 9 (11 alumnes), en són el 86,81%. Pel que fa a les valoracions de l'alumnat mitjançant enquestes dutes a terme pel Secretariat de Qualitat de la UA, tots els resultats són positius, amb puntuacions que van des del 6,5 fins al 9,1. La mitjana de la titulació és de 7,9.

Respecte dels punts on caldria incidir per a millorar el funcionament del grau, la gran majoria tenen a veure amb les infraestructures disponibles i el nombre d'alumnat per grups de pràctiques. Pel que fa al primer aspecte, professorat i alumnat reclamen espais més pròxims a la Facultat (quan es dona el cas que s'han de desplaçar a punts llunyans del campus entre classes i perdre, així, un temps valuós) i menys estructurats, és a dir, aules on es puguin moure les taules i les cadires per a fer activitats que requereixen la interacció entre alumnat i professorat i el moviment per l'aula. Així mateix, hom crida l'atenció sobre la necessitat d'aules d'informàtica amb més capacitat, o bé l'alternativa de la reducció de grups de pràctiques que faciliten la feina en petit grup. De fet, aquesta és una petició reiterada tant de docents com d'alumnat: la grandària, sovint desmesurada, dels grups de pràctiques fan inviables algunes de les activitats

plantejades tenint en compte les directrius de l'EEES, que advoca per grups petits i atenció personalitzada a l'alumnat.

Per la seua banda, el grau en Història ja ha iniciat el procés de seguiment de l'AVAP en aquest curs acadèmic (2011-2012), mitjançant l'elaboració de l'informe de seguiment de titulació PC05-F03. Encara que la valoració en els inicis de la implantació del grau és positiva, en aquest informe es reconeix l'enorme esforç de coordinació entre el professorat, no considerat com a gestió docent, com també la important tasca desenvolupada pels tutors PAT. Aquesta acció és la que ha servit per a detectar petits problemes o incidències lògiques, que en la major part dels casos poc tenen a veure amb la dedicació docent. Podríem citar, per exemple, els problemes derivats de la incorporació tardana d'alumnat procedent de les PAU de setembre, els desequilibris en el nombre de matriculats entre els diferents grups (matí, vesprada i valencià) o els desajustament dels cronogrames de planificació de l'ensenyament per l'existència de festes o dies no lectius, que s'han tingut en compte en la planificació del curs 2011-2012.

La coordinació ha posat de manifest, també, certs desequilibris en la distribució de la càrrega de treball de l'alumnat entre les diferents assignatures d'un mateix semestre, que s'ha procurat corregir durant el curs 2011-2012 amb una coordinació dels cronogrames pel que fa a proves, activitats, exàmens o treballs d'avaluació.

L'anàlisi dels indicadors proposats per l'ANECA i l'AVAP com a objectius per a avaluar el desenvolupament del grau mostra una taxa de rendiment elevada (78,25%), superior en quatre punts al conjunt dels estudis d'Arts i Humanitats. La taxa d'èxit passa del 84% per als estudiants amb una nota d'accés entre 5 i 6 al 96% per als que tenen una nota d'accés entre 9 i 14; la taxa de rendiment passa del 65,4% per als primers al 94% per als segons, i finalment la taxa de no presentats es redueix del 22% per al primer grup al 1,7% per als que han obtingut una nota d'accés major de 9. La relació entre l'oferta i la demanda ha estat del 181, 6% i, per tant, s'ha hagut d'ampliar el nombre de places oferides, que estava en 125. Això va unit al fet que el 75,51 del PDI és doctor i que la major part del personal docent té una dedicació a temps complet.

Amb tot, en els diversos informes de seguiment i de resultats s'insisteix en la necessitat d'augmentar la coordinació docent, impulsar la comunicació per a solucionar de forma eficaç les disfuncions que puguen sorgir, corregir les descompensacions en el compliment de la guia docent i en el repartiment del nombre d'estudiants per grups teòrics i pràctics, baixant —si és possible— la ràtio amb la introducció d'un quart grup teòric, esmenar els problemes que es generen amb la incorporació d'alumnat després de començar el curs (PAU de setembre), esmenar

algunes de les deficiències en infraestructures —en concret, les dimensions reduïdes d'algunes de les aules assignades a grups nombrosos—, racionalitzar la distribució d'aules i horaris per a evitar els desplaçaments a diferents edificis, corregir la insuficiència de les aules informàtiques o, finalment, millorar la dotació dels laboratoris de Prehistòria i Arqueologia.

Pel que fa al màster d'Arqueologia Professional i Gestió integral del Patrimoni, va iniciar el procés de seguiment i avaluació per part de l'AVAP el 2010. Aquest títol venia a substituir-ne un altre (màster en Arqueologia Professional) implantat en el curs acadèmic 2007-2008, experiència prèvia que havia permès anar millorant qüestions relacionades amb els continguts i l'organització acadèmica. Amb la implementació de l'EEES, el títol es va transformar i es va adequar al nou marc normatiu. Es tracta d'un postgrau amb unes característiques especials, derivades del seu marcat perfil professionalitzant, i en podem destacar l'àmplia oferta d'hores pràctiques en institucions externes (10% del títol), les assignatures de caràcter procedimental i el desenvolupament d'un congrés en el qual participen professors i investigadors nacionals i estrangers. Totes aquestes modalitats docents comporten un enorme esforç de coordinació entre el professorat, tasca que desenvolupen els membres de la Comissió Acadèmica formada per dos coordinadors acadèmics, els coordinadors de cada assignatura i un/ alumne/a que es reuneixen periòdicament per tractar qüestions relacionades amb el desenvolupament general del títol i de cadascuna de les assignatures. Dins del marc del sistema de garantia de qualitat a què estan sotmeses les noves titulacions, el màster va ser objecte d'una avaluació experimental, mentre encara no era preceptiva, efectuada per l'AVAP l'any 2011, i va obtenir una qualificació satisfactòria: el nivell d'avaluació més elevat. En aquest informe es valorava positivament una sèrie d'elements com, per exemple, l'accés públic i organitzat de l'estructura docent del Màster, la normativa d'accés o la taula de convalidació amb les assignatures del màster extint. El sistema de qualitat implantat, palés en els informes de seguiment de cadascuna de les assignatures, els informes semestrals i l'informe final, ha permès promoure per al curs actual (2011-2012) una sèrie d'accions de millora a proposta de l'alumnat i del claustre de professors, centrades, fonamentalment, en la introducció de canvis en l'organització i planificació docent de determinats continguts, els resultats de les quals comencen a ser visibles durant aquest curs. De l'observació de les taxes analitzades que mesuren el rendiment i l'èxit del títol es desprén un funcionament òptim, ja que en el curs 2010-2011 es va aconseguir una taxa de rendiment del 95%. No es va assolir el percentatge màxim perquè un nombre reduït d'alumnes (4) no es van presentar o van suspendre els seus treballs de fi de màster, però en aquest curs dos d'aquests

alumnes estan matriculats en aquesta assignatura i, per tant, en disposició de superar-la en el curs acadèmic 2011-2012. La taxa d'eficiència dels graduats se situa en el 91%, guarisme que s'explica per la presència d'alumnes a temps parcial que es van matricular en un nombre concret d'assignatures (fonamentalment les teòriques), i que en l'any acadèmic 2011-2012 s'han matriculat de la resta. La taxa d'abandonament (5%) es troba per sota de la xifra establerta en la memòria VERIFICA (15%) i es relaciona amb el cas d'una alumna matriculada el 2010-2011 que no va superar la totalitat dels crèdits i que no s'ha matriculat enguany, encara que ja ha manifestat a la coordinació del màster la voluntat de fer-ho per al curs 2012-2013. Dins de les evidències de qualitat cal destacar també que el 100% del PDI és doctor i que el 73% del personal docent té una dedicació a temps complet, percentatge que s'explica pel perfil de la titulació i l'obligada participació de professionals en actiu externs a la Universitat o vinculats a aquesta com a associats (directors de museus, tècnics de cultura i patrimoni de l'administració, arqueòlegs) que ofereixen un contacte directe amb el món laboral. Cal destacar, finalment, que el bon funcionament del títol s'ha fet a costa d'una intensa dedicació dels membres de la comissió a tasques de gestió acadèmica (i administrativa en alguns casos) que superen els límits de l'activitat docent tradicional, més quan no és reconeguda per les institucions acadèmiques.

3. CONCLUSIONS

Els plans d'estudis vigents van ser elaborats per comissions internes de professorat i personal d'administració en un període temporal molt limitat, pel fet que les directrius per a la planificació i desenvolupament dels nous títols van ser facilitades per la Conselleria d'Educació de la Generalitat Valenciana amb un retard considerable. Aquesta situació va obligar a redactar els plans d'estudis amb un marge escàs de reflexió i de formació no ja en noves metodologies d'aprenentatge o en la introducció dels crèdits ECTS, sinó també en els processos de qualitat a què compromet l'EEES (avaluació per competències, compliment del pla de treball o cronograma, etc.).

Amb un cert grau d'inconsciència des de les autoritats acadèmiques responsables, es va facilitar que les comissions redactores de les memòries i els equips docents implicats dissenyaren els nous plans d'estudi gairebé sense limitacions quant a tipologia d'activitats presencials, distribució d'hores i instruments de avaluació, sense tenir en compte la disponibilitat real d'infraestructures (aules, limitacions d'espai), professorat, dotacions econòmiques i règim de finançament, qüestions, d'altra banda, bàsiques per a la implementació del sistema.

D'aquesta manera, en la majoria dels nous plans d'estudis moltes assignatures van ser dissenyades amb activitats presencials de tipus pràctic o procedimental, que permetien dividir els grups teòrics en altres més petits —seminaris (>50), pràctiques de problemes (>35), pràctiques de camp (>15), pràctiques de laboratori (>15), pràctiques d'ordinador (>25). Aquesta qüestió que, evidentment, afavoreix la innovació docent i la millor i més completa formació dels discents, en la realitat està ocasionant seriosos problemes en el desenvolupament de la pràctica docent, a causa de les limitacions de les possibilitats de la Universitat d'Alacant i de la situació econòmica actual. En concret, volem destacar els problemes següents:

a) Nombre limitat de professors per a la quantitat de grups teòrics i pràctics dotats, cosa que implica que un mateix docent es veja obligat, en moltes ocasions, a impartir les activitats presencials pràctiques a diferents grups en un mateix dia. De fet, alguns docents arriben a impartir més de 6 hores en un sol dia —sense tenir en compte les pràctiques de sortides de camp—, situació que no es donava en les llicenciatures.

b) En les àrees de coneixement en què hi ha un major nombre de professorat i, també, en les assignatures dissenyades amb continguts transversals des de diferents àrees i/o departaments, s'han hagut de fer amplis equips docents per a l'atenció d'una única assignatura o de diverses, cosa que implica un esforç de coordinació que, en molts casos, excedeix qualsevol previsió. Com a exemple, algunes assignatures del grau en Història estan integrades per equips amb un nombre de membres que oscil·la entre 3 i 16, de vegades de diferents àrees de coneixement o departaments, la qual cosa ocasiona dificultats a l'alumnat per a localitzar, identificar i empatitzar amb el seu professorat. A més, les enquestes de satisfacció a l'alumnat que fins ara duu a terme la Unitat Tècnica de Qualitat de la UA, i que tenien com a pretensió avaluar la tasca del professorat de forma individualitzada, ja no permeten obtenir informació adequada.

c) Limitacions en el nombre d'aules en què impartir no solament les classes teòriques, sinó, sobretot, moltes de les pràctiques d'ordinador o de laboratori. A més, la majoria de les aules no són adequades per a posar en pràctica noves metodologies d'aprenentatge plantejades en les memòries d'alguns graus.

d) Aquests problemes generen, al seu torn, dificultats en la disponibilitat de franges horàries per al desenvolupament de les activitats presencials, de manera que pràcticament tots els dies de la setmana l'alumnat té, almenys, 7 hores d'activitat presencial sense descans possible —de 8 a 15 h o de 15 a 21 h—, i de vegades, en aules i edificis diferents.

e) Les dificultats econòmiques de la Universitat determinen que les sortides de camp s'hagen de fer de forma agrupada —diversos grups alhora— i hagen de ser assumides econòmicament pels estudiants.

Per tant, entre l'estructura programada en els nous plans d'estudis i la implantació real d'aquestos hi ha clars desequilibris i disfuncions que estan perjudicant seriosament la formació del nostre alumnat i que van en perjudici d'un ensenyament de qualitat. De tota la documentació recollida al llarg d'un any i mig d'implantació d'una estructura interna de qualitat, de les enquestes de satisfacció a l'alumnat i del conjunt de queixes, reclamacions i suggeriments arrellegades es pot inferir que, amb independència de la dedicació i la capacitat pedagògica i didàctica d'alguns docents, que en la majoria dels casos és adequada i correcta, són els mitjans humans i materials disponibles en l'actualitat els que dificulten la plena i completa execució dels nous plans d'estudis dins l'Espai Europeu d'Educació Superior. Però això ni ha estat ni serà competència dels docents: és una competència política. La Universitat espanyola serà el que les nostres autoritats polítiques primer, i acadèmiques, després, democràticament elegides, vulguen que siga.

4. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

De Miguel Díaz, M. (2006). *Metodologías de enseñanza y aprendizaje para el desarrollo de competencias. Orientaciones para el profesorado universitario ante el espacio europeo de educación superior*. Madrid: Alianza editorial.

5. FONTS ELECTRÒNIQUES

<http://lletres.ua.es/es/documentos/calidad/audit/msgic-cap03.pdf>

<http://lletres.ua.es/es/documentos/calidad/informes-de-resultados/comision-de-grado-en-historia-curso-2010-2011.pdf>

<http://lletres.ua.es/es/documentos/calidad/informes-de-resultados/comision-de-grado-en-historia-curso-2010-2011.pdf>

<http://lletres.ua.es/es/documentos/calidad/informes-de-resultados/master-en-arqueologia-curso-2010-2011.pdf>